

Sessió en memòria d'Aina Moll i Marquès (1930-2019)

(13 de febrer de 2020)

Institut
d'Estudis
Catalans

SECCIÓ
FILOLÒGICA

Sessió en memòria
d'Aina Moll i Marquès
(1930-2019)

Sessió en memòria d'Aina Moll i Marquès (1930-2019)

(13 de febrer de 2020)

Barcelona, 2022

Institut
d'Estudis
Catalans

SECCIÓ
FILOLÒGICA

Biblioteca de Catalunya. Dades CIP

Sessió en memòria d'Aina Moll i Marquès (1930-2019) : (13 de febrer de 2020). — Primera edició
ISBN 9788499656489
I. Moll, Aina, 1930-2019. entitat homenatjada II. Veny, Joan, 1932- editor literari
III. Institut d'Estudis Catalans. Secció Filològica.
1. Moll, Aina, 1930-2019. 2. Lingüistes — Illes Balears — Biografia
3. Polítics — Illes Balears — Biografia
929Moll, Aina

L'edició d'aquesta obra
ha estat a cura de Joan Veny,
membre de l'Institut d'Estudis Catalans

Aquest volum recull les intervencions de la sessió en memòria d'Aina Moll i Marquès, celebrada el 13 de febrer de 2020, a la Sala Prat de la Riba de l'Institut d'Estudis Catalans

Aquesta publicació compta amb el suport de la Fundació "la Caixa"

© dels autors dels textos
© 2022, Institut d'Estudis Catalans, per a aquesta edició
Carrer del Carme, 47. 08001 Barcelona

Primera edició: abril del 2022

Text revisat lingüísticament per la Unitat d'Edició del Servei Editorial de l'IEC

Disseny de la coberta: Azcunce | Ventura

Fotografia de la coberta: Aina Moll a l'IEC, en l'homenatge que la Secció Filològica li va dedicar amb motiu del seu vuitantè aniversari, celebrat juntament amb Albert Jané (reunió plenària del 17 de setembre de 2010). Fotografia de l'IEC

Compost per la Unitat de Producció del Servei Editorial de l'IEC
Imprès a Service Point FML, SA

ISBN: 978-84-9965-648-9

Dipòsit Legal: B 7346-2022

DOI: 10.2436/10.2500.09.1

Aquesta obra és d'ús lliure, però està sotmesa a les condicions de la llicència pública de Creative Commons. Es pot reproduir, distribuir i comunicar l'obra sempre que se'n reconegui l'autoria i l'entitat que la publica i no se'n faci un ús comercial ni cap obra derivada. Es pot trobar una còpia completa dels termes d'aquesta llicència a l'adreça: <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/es/deed.ca>.

Taula

Presentació, <i>per Joandomènec Ros</i> <i>per Teresa Cabré</i>	7
AINA MOLL, RECORREGUT PERSONAL I DOCÈNCIA	
Aina Moll com a dona de família, <i>per Francesc Moll Echeto</i>	13
Tres moments decisius en la vida d'Aina Moll, <i>per Pilar Arnau i Segarra</i>	19
El mestratge d'Aina Moll: memòria personal, <i>per Margalida Tomàs</i>	27
AINA MOLL, DEDICACIÓ POLÍTICA I GESTIÓ DE LA NORMALITZACIÓ	
Els inicis de la política lingüística a Catalunya, <i>per Isidor Marí</i>	35
Aina Moll i la Campanya de Normalització Lingüística (1989-1995), <i>per Damià Pons</i>	43
Un pont entre les polítiques lingüístiques al nord i al sud de l'Ebre, <i>per Vicent Pitarch i Almela</i>	51
AINA MOLL, CIENTÍFICA, ACADÈMICA I SERVEI A LA LLENGUA	
Aina Moll, universitària i membre de l'Institut d'Estudis Catalans, <i>per Joan Veny</i>	59

Aina Moll i el Grup Català de Sociolingüística, <i>per Joaquim Torres-Pla</i>	67
Els cursos d'estiu i la Porciúncula, <i>per Ramon Cerdà Massó</i>	71
Aina Moll i el servei a la llengua catalana a les Illes Balears, <i>per Joan Miralles i Monserrat</i>	75

Presentació

Benvinguts a l'Institut d'Estudis Catalans. Moltes gràcies per ser aquí en aquesta jornada d'homenatge a Aina Moll, que ens va deixar fa just un any; enguany hauria fet els noranta.

Aina Moll va ser filòloga i també política i, m'agrada assenyalar-ho, política des del punt de vista de la cultura. És molt difícil ser polític en un àmbit com el de la llengua, però és absolutament necessari; prova d'això és la feina que va dur a terme quan se li va encarregar portar la primera Direcció General de Política Lingüística de la Generalitat de Catalunya, de la qual encara avui dia ens beneficiem, després de tants anys.

Jo la vaig conèixer molt lateralment però em va impressionar la seva bonhomia, el seu caràcter afable, que venia acompanyat d'una fermesa absoluta no només per la llengua, que és el que tocava, sinó també per la política lingüística, per allò que ella creia que, tant a Catalunya com en el seu moment a les Illes, calia fer respecte a la manera de pensar, dissenyar i aplicar la política lingüística. I per la identitat i la cultura de tots els Països Catalans.

A Aina Moll li devem no tan sols la col·laboració d'experta lingüista que va fer amb el seu pare en els darrers volums del Diccionari català-valencià-balear, sinó també, i sobretot, aquesta tasca de gestora cultural. Es tracta d'una tasca que a la majoria dels científics —de l'àmbit que sigui—, com els que integrem l'IEC, ens queda una mica allunyada però que és molt necessària: fer política sobre l'àmbit que un coneix i del qual és expert, de manera que sap què necessita el país. En el cas d'Aina Moll, en relació amb la llengua i, també, en relació amb l'economia, el medi ambient o l'ensenyament universitari, posem per cas. Es tracta, en definitiva, de tenir les idees clares sobre allò que cal gestionar, posar-les en pràctica i no defallir fins que aquestes

tiren endavant. Ara fa quaranta anys, a Catalunya, com a la resta de la catalanofonia, la llengua necessitava urgentment una política de protecció, de supervivència, de cures intensives; i l'Aina la hi va saber donar.

Estic molt content que al cap d'un any del seu traspàs celebrem aquesta jornada a l'Institut. Recordo que ja a Palma, just després de la seva mort, hi va haver també un acte de record i homenatge. Espero que els diferents intervinents en l'acte d'avui ens presentin Aina Moll en totes les seves facetes, no només en les que va excel·lir, com a filòloga i com a política cultural —que eren les més importants, però no pas les úniques. Em plau donar la paraula a la presidenta de la Secció Filològica de l'Institut, que de ben segur tindrà moltes coses a dir sobre Aina Moll com a membre de la seva secció.

JOANDOMÈNEC ROS
President de l'IEC

Recordem avui, a l'any de la seva marxa, l'Aina Moll, la companya de la Secció Filològica, la col·lega i l'amiga; la persona i la figura que va ser, la «donassa» de la llengua catalana —contraposant-la als «homenots» de Pla—, com algú va caracteritzar-la arran de la seva mort.

L'Aina representava moltes coses: d'entrada, la germana gran d'una família nombrosa, i també la filla lleial a l'obra del pare, que no va dubtar a renunciar a la seva carrera acadèmica i científica, per a la qual estava molt ben preparada, per ajudar el seu pare a acabar l'obra ingent del Diccionari català-valencià-balear. Una dona, una filla al servei de l'obra del pare, per estimació i perquè creia que era el seu deure.

Heus ací una de les paraules clau que defineixen l'Aina: la renúncia per servei.

En segon lloc volem recordar l'Aina feïnera, eficient i treballadora, amb aquesta voluntat de servei que es va manifestar quan en un moment determinat Max Cahner la va proposar per encapçalar la política lingüística de Catalunya, on i quan tot s'havia de fer.

Jordi Pujol sabia qui cridava: una persona hàbil, desacomplexada, sense concessions a allò que era superflu i, sobretot, amb la vista posada al servei d'una llengua que havia de recuperar la normalitat plena. I ho va fer seguint lleialment el que li van demanar «sense trencadisses, sense conflicte». Amb consens, de vegades dur de negociar, i amb molta empatia per l'altre. Deia sovint que les empreses es guanyen amb cordialitat i bon tracte, a través d'atraure per la simple argumentació i amb bones paraules.

I en tercer lloc, voldria recordar l'Aina valenta, la dona que a Mallorca no va dubtar a encapçalar campanyes en favor de la llengua, com tampoc no va dubtar a

posar-se al davant de responsabilitats lingüístiques, encara que fos en un context polític ancorat en posicions que no eren la seva, dit eufemísticament.

I una valentia que, si em deixeu destacar un episodi més personal, no li va impedir de respondre, amb contundència i arguments, els atacs públics que entre el 1985 i el 1986 van desencadenar-se contra el Diccionari de la llengua catalana de l'IEC. No oblidaré mai aquesta valentia. Només un membre de la Secció Filològica, una de les tres dones que aleshores en formaven part, va alçar públicament la veu per posar «raó» on hi havia una desbaratada irracionalitat. I no ho va fer per amistat ni per companyonia, sinó perquè creia honestament que la situació no era «normal», no responia a criteris racionals sinó a una lluita, amb biaixos ideològics, sí, però sobretot personalistes.

Gràcies, Aina, per la teva valentia, per la teva racionalitat i pel teu coratge. I, per damunt de tot, per la lleialtat a la llengua i a l'IEC en tot moment.

TERESA CABRÉ
Presidenta de la Secció Filològica

Aina Moll, recorregut personal i docència

Aina Moll com a dona de família

El títol de la meua intervenció, «Aina Moll com a dona de família», pot semblar a primera vista una mica inapropiat per a una dona que no es va casar mai i que, contràriament a moltes dones fadrines de la seva generació, va tenir una vida professional i pública plena i molt activa. Tanmateix, amb aquest títol he volgut posar de manifest que Aina Moll era, també, una dona amb un gran sentit de la família. Aquí parlaré breument de l'entorn familiar d'Aina Moll, des del punt de vista dels seus nebots.

L'ambient familiar d'Aina Moll té algunes característiques poc comunes que, de ben segur, van influir en la seva personalitat. Hauríem de començar explicant, per a qui no conegui la seva biografia, que Aina Moll va ser la germana gran d'una família nombrosa, de vuit germans.

A aquest fet —ja una mica peculiar, fins i tot per als estàndards familiars d'aquella època—, hi hem d'afegir l'origen menorquí —i, més particularment, de Ciutadella— de la família. Des de Catalunya, de vegades es parla de «Ses Illes» com a unitat, quan en realitat cada una d'elles ha viscut sempre com una comunitat independent, amb les seves particularitats i, fins i tot, diria que amb una certa indiferència mútua. En aquest sentit, es donava la circumstància —i encara avui en dia crec que és així— que era molt més freqüent trobar famílies establertes a Mallorca procedents de territoris amb una cultura distant —no catalana, per entendre'ns— que famílies provinents d'altres illes.

També cal mencionar la importància de la religió en l'ambient familiar. Sempre hi va haver molts lligams socials amb personatges eclesiàstics ja des de Ciutadella, on les dues famílies —paterna i materna, Moll i Marquès, respectivament— estaven molt relacionades amb aquest entorn, i també per mitjà del mossèn

Antoni Maria Alcover, causa de l'establiment a Mallorca de Francesc de B. Moll, primer, i de la seva família, eventualment.

Així mateix, un altre aspecte destacable de la família Moll —potser el més important de tots— era la professió del seu pare, Francesc de B. Moll, i la seva personalitat. En moltes famílies, la professió —ja siguin mestres, pagesos o qualsevol altra activitat— en determina el caràcter. En el cas de la família Moll, aquest caràcter especial prenia un caire gairebé de missió. En primer lloc, amb la tasca gegantina de completar el *Diccionari català-valencià-balear*, que va durar ben bé fins a la maduresa d'Aina Moll i en la qual ella va tenir una participació molt activa. I, d'una manera més general, amb la defensa de la cultura catalana en unes condicions i en un entorn poc favorables —si no obertament hostils— durant la major part de la vida de Francesc de B. Moll.

Francesc de B. Moll estava molt orgullós de la seva nombrosa família: dels vuit fills i dels disset nets. Criaturer de mena (*al·loter*, com diríem a Mallorca), es trobava molt a gust en la seva casa plena de nins i nines, primer propis i després, de segona generació. Un dels records més vius de la meva infantesa és el de les multitudinàries reunions familiars el dia de Nadal, quan «s'avi» repartia la rabassa a una gran filera de tots els nets; això sí, estrictament ordenats per edat. Naturalment, tal com recordava la meva cosina Susanna Moll Kammerich en un escrit recent, «gran part del mèrit d'una família tan nombrosa era de la meva àvia, Francisca Marquès, que, a més d'ocupar-se de tota aquesta prole i permetre que Moll pare dediqués totes les hores del dia al diccionari Alcover-Moll, a l'Editorial i a la llengua i literatura, també va aportar a la genètica i a l'educació dels fills trets importants: la discreció, la humilitat, l'austeritat o l'esperit de servei, entre altres». No només s'encarregava de tota la intendència de la casa, sinó que a més, fent ús dels coneixements adquirits per part de la seva família a Ciutadella de sastres i sastresses, confeccionava tota la roba de petits i grans. Gràcies al seu estil de vida abnegat i dedicat a l'educació i el benestar de la família, aquesta va poder surar en els moments més difícils econòmicament.

Així, hem d'imaginar-nos una casa plena d'al·lots que jugaven a conillons (fet i amagar), sense tenir cap escrúpol a travessar corrents el despatx de Francesc de B. Moll, que tenia dues portes, o a amagar-se allà, de vegades sota l'escriptori mateix, mentre ell continuava impertèrrit la seva tasca intel·lectual malgrat les rialles, els crits i els renous propis de l'activitat lúdica dels seus fills; de tots, tret de n'Aina i na Xisca, les dues més grans, que, per diferència d'edat i per inclinació natural, preferien dedicar-se a estudiar o a activitats més pacífiques. Elles dues —però, especialment, n'Aina— eren unes estudiants brillantíssimes. Com diu Francesc de B. Moll en les seves memòries: «Allò d'haver d'anar a escola i quedar bé en demanar-los la lliçó, només va caure en gràcia a les dues majors: n'Aina i na Cisca. Els professors no tenien queixa d'elles, i les citaven com a

alumnes exemplars». D'elles dues, n'Aina era la que duia la veu cantant i qui exercia amb convicció el paper de primogènita —per exemple, posant ordre a taula durant els àpats, o moderant, de vegades amb un èxit dubtós, els impulsos més sorollosos dels seus germans. Aquesta autoritat no era discutida, va ser tota la seva vida el referent i l'exemple dels seus germans i germanes. Tinc la impressió que aquest fet va contribuir també a accentuar les seves característiques innates de lideratge, de prendre responsabilitat i d'actuar en conseqüència amb els seus valors. Però, alhora, de tolerància, i de saber argumentar, dialogar i intentar convèncer persones amb idees diferents.

Menorca i Ciutadella, com a lloc d'origen familiar, tenia i té un valor sentimental i afectiu enorme. Diria que això és així també per a la segona generació de Molls, que, encara que hem visitat molt esporàdicament el lloc on van néixer els nostres avis, segueix essent un lloc especialíssim. En el cas de n'Aina, a més, era el seu lloc de naixement. Tant ella com la seva germana Xisca i el seu germà Josep van néixer a Ciutadella, on la meua àvia trobava en la família Marquès el suport i l'ajuda en els primers mesos dels petits. També es dona la circumstància que n'Aina i na Xisca van haver de passar els tres anys de Guerra Civil a Ciutadella, separades dels seus pares —l'any 1936, quan n'Aina estava a punt de complir els sis anys, els seus avis Marquès, de visita a Palma, van tornar a Ciutadella acompanyats de n'Aina a fi que passés l'estiu amb ells. Inicialment na Xisca no hi va voler anar, però, passats uns dies, com que s'enyorava de la germana gran, va accedir a anar-hi aprofitant un viatge del conco En Bep (germà de Francesc de B. Moll) i la tia Juanita, que retornaven a casa seva, pels volts de juliol d'aquell any. Així va ser que la família es va trobar, en esclatar la Guerra, en bàndols diferents, i les dues nines creixeren entre Ciutadella i una finca familiar dels voltants. Anys després, el vincle familiar amb Menorca es va intensificar encara més per als germans més joves, que passarien molts estius a Macarella —en aquells anys de finals dels quaranta, un autèntic paradís—, en companyia del conco En Bep i la tia Juanita, i en ple contacte amb la natura verge. Aquestes estades conserven un caràcter autènticament mític encara avui dia entre la família. Curiosament, n'Aina, amb poca tirada a les incomoditats de la vida a l'aire lliure, no va participar gaire en aquestes sortides; preferia passar els estius a Palma, en un ambient més tranquil que l'habitual.

A la família Moll, malgrat l'especialització en les tasques dels dos progenitors, no hi va haver discriminació de gènere quant a l'educació. Hi havia a casa un ambient tolerant, i cadascú va poder seguir les seves inclinacions. Dit això, com és natural, Francesc de B. Moll va voler fer partícips els seus fills de la seva passió per la filologia. Com a exemple d'això, durant l'estiu del 1947, en què va fer una campanya per Catalunya d'enquestes dialectals per a l'*Atlas lingüístico de la península ibérica*, se'n va emportar les dues filles més grans, n'Aina i na Xisca, en aquell moment de disset i quinze anys, respectivament. Entre altres motius, volia que «co-

mençassin a interessar-se en l'estudi seriós del català», i ja a aquella edat les va instruir en els rudiments de la recollida de lèxic i la transcripció fonètica.

Des de ben joveneta, n'Aina va tenir un gran interès per la cultura i la llengua. Això es posa de manifest, per exemple, en un llibre de signatures on, des dels catorze anys, n'Aina anava compilant poemes, pensaments o petits escrits de moltes de les personalitats de la cultura que visitaven casa seva. Cap dels altres germans no va tenir aquesta pensada, ja que vivien l'anar i venir de personalitats com una cosa absolutament natural. Us transcripció aquí la primera entrada, de gener de 1945, quan n'Aina tenia catorze anys i escaig, a càrrec de Maria Antònia Salvà:

Per n'Aineta Moll

T'he vista dins un somni mig rosa i mig poncella
i sé que en gentilesa t'assembles al teu blanc;
t'he vista dins un somni intel·ligent i bella
i em plau signar la fulla d'aquest ton llibre blanc.

El viure és bell. Espera, avença per la vida,
veuràs les meravelles amb què l'exorna Déu
i dins ton cor la flama del bé mai extingida,
et contaran mil coses el sol o bé la neu.

Davant ta juvenesa, que és broll de joia sana,
qui mai t'auguraria l'eixut del desengany?
—Rosers de primavera plantà ma edat llunyana
i he vist com espletaven en roses de tot l'any.

I una altra, de setembre de 1951, per en Jaume Vidal:

Aina Moll

I tu, per on et passeges,
Aina Moll, tu, navegable
d'esperances a la vela,
tu, de quins vents, Aina, diga'm,
tu, per quina mar, per quin
passeig, ombrada d'acàcies
i el llibre davall el braç,
aquell que cercam, que s'ha de llegir
d'amagat, aquell
que tu ja saps, aquell, Aina,
que no sabem, perquè no
sabem per on et passeges?

N'aina va conservar aquest costum de recollir escrits fins a l'edat adulta, amb una darrera entrada corresponent a Lluís Llach, l'any 1985, on transcriu la lletra de la seva cançó *Somniem*, i tanca l'entrada amb un «Tenim pressa!» que, per desgràcia, és encara una expressió ben actual, trenta-cinc anys més tard.

No es pot negar que el pare estava especialment satisfet que una de les seves descendents continués la seva passió i col·laborés activament amb ell. N'aina, com diu el seu pare, acabà el batxillerat «d'una manera digna de com l'havia estudiat: amb matrícula d'honor i premi extraordinari, i amb la particularitat que, havent enfocat el batxillerat cap a la carrera de Lletres, en el concurs per al premi extraordinari va redactar el tema de Ciències. Sempre s'havia interessat per totes les matèries i havia obtingut les millors qualificacions tant de Ciències com de Lletres». Com solia dir ella, «quan es fa una cosa, val més fer-la bé». En efecte, després del batxillerat va estudiar la carrera de filosofia i lletres a Barcelona i va iniciar, doncs, una carrera professional en l'àmbit de la filologia, establint així un vincle més amb el seu pare.

Tanmateix, crec que és un fet al qual ella mateixa no donava gens d'importància. Malgrat haver nascut en una època molt diferent a l'actual, era una dona avançada al seu temps: independent, autosuficient i interessada en l'estudi i en l'exercici d'una professió a la qual va voler dedicar tota la seva energia. Va ser la primera de la família a treure's el carnet de conduir, cosa que a Francesc de B. Moll, completament desinteressat pel maneig de qualsevol artefacte mecànic més enllà de la seva màquina d'escriure, no se li va acudir fer en tota la vida. També, una vegada assolida una certa estabilitat laboral, n'aina va comprar un terreny a la vora del poble de Biniali, on, l'any 1966, va fer construir una petita casa que seria el centre de reunió familiar de caps de setmana durant molts anys.

Aina Moll va ser una persona de fe i de compromís. Fe religiosa amb una actitud de gran tolerància, i que jo crec que era viscuda com un aspecte més de la seva identitat cultural. Però no només religiosa, ja que també va ser una persona d'una fe indestructible en la pervivència de la cultura i la llengua catalanes, i amb un sentit de missió per treballar de manera incansable en favor de la llengua i la seva difusió, fins al punt de voler dedicar-hi la seva vida. Al mateix temps, però, tenia un profund sentit de la família.

Per a tots els disset nebots ella era «sa tia Aina», i puc dir que va ser molt estimada. Per a ella érem el que són els nebots per a una persona amb un gran sentit de la família que no té fills propis. Era natural reunir-nos a tots el dia 6 de gener perquè a casa seva els Reis havien deixat un present per a cada un de nosaltres; o rebre'ns a qualsevol dels seus germans amb els nebots corresponents a la casa de Biniali. També, compartia el seu pis a Barcelona amb els nebots que estaven estudiant allà durant la seva etapa de directora general de Política Lingüística. La recordo sempre somrient, sempre tranquil·la, desprenent una gran seguretat i una autoritat natural.

Va ser una persona de conviccions profundes que se sentia defensora d'una causa noble. Al mateix temps, però, el més destacable d'Aina Moll era el seu caràcter sempre amable, educat i humil, sempre escoltant i dialogant per aconseguir aquest «clima de consens general i de respecte dels drets de tots» que va aprendre de la seva família i que va voler imprimir a la seva tasca de normalització lingüística.

FRANCESC MOLL ECHETO
Nebot d'Aina Moll

Tres moments decisius en la vida d’Aina Moll

Aina Moll tingué una vida plena d’accions i de tasques vinculades a la llengua catalana. La seua contribució a la normalització lingüística aplegà al cim amb el seu nomenament com a directora general de Política Lingüística de la Generalitat de Catalunya, càrrec que exercí de 1980 a 1988. Aquest període és, sens dubte, el que es recorda, amb major intensitat, sobretot a Catalunya. Però la seua vocació nasqué molt abans: durant la seua llarga vida visqué diverses situacions crucials que determinarien la seua professió i el seu activisme compromès amb la normalització lingüística.¹

Seleccionar tres moments decisius de la vida d’Aina Moll —tal com se m’ha demanat explícitament— és un repte i una responsabilitat. Cal tenir present que Aina Moll fou una dona pionera en molts aspectes professionals i polítics. Filla de Francesc de B. Moll, inicià o participà amb ell en multitud de projectes lingüístics: cofundà l’Obra Cultural Balear, col·laborà en els darrers dos volums del *Diccionari Alcover-Moll* i dirigí diverses col·leccions de l’Editorial Moll, organitzà cursos de català (a l’Obra Cultural Balear, a l’Estudi General Lul·lià i a la Porciúncula), participà en l’organització del Congrés de Cultura Catalana i coorganitzà el XVI Congrés Internacional de Lingüística i Filologia Romàniques que tingué lloc a Mallorca el 1980.

Aina Moll tingué una vida molt fructífera. Proposo, doncs, quatre moments decisius, però en parlaré només de tres, perquè el quart ja el tractarà més endavant el professor Isidor Marí.

1. Gran part de la informació d’aquest treball procedeix de la biografia escrita per Pilar ARNAU I SEGARRA (2021), *Aina Moll i Marquès: Filòloga i activista per la normalització del català*, pròleg d’Isidor Marí, Palma, Documenta Balear, col·l. «Menjavers», núm. 146.

Em refereixo als moments següents:

1. El viatge filològic de 1947.
2. Els contactes establerts amb professors universitaris estrangers durant el VII Congrés Internacional de Lingüística Romànica a Barcelona, el 1953.
3. L'obtenció de les oposicions a càtedra.
4. La Direcció General de Política Lingüística de Catalunya.

1. EL VIATGE FILOLÒGIC DE 1947

Sens dubte, el primer moment decisiu en la vida d'Aina Moll tingué lloc l'estiu de 1947. N'Aina, que era una excel·lent alumna de batxillerat a l'Institut Joan Alcover de Palma, i la seua germana Francesca acompanyaren el pare, Francesc de B. Moll, i el filòleg Manuel Sanchis Guarner («el tio Manolo» per als mollets i molletes) en un viatge lingüístic. Es tractava de la recollida de dades per a la preparació de l'*Atlas lingüístico de la península ibérica*, conegut popularment com l'ALPI.

Hem de recordar que l'ALPI era una empresa de gran abast, impulsada per Ramón Menéndez Pidal i per altres lingüistes espanyols i portuguesos. L'aventura, iniciada a començaments de la dècada dels anys trenta, tingué un abans i un després amb la Guerra Civil, que obligà al trasllat dels nombrosos materials de Madrid a altres ciutats, com València i Barcelona, i posteriorment a diverses ciutats franceses i a Nova York. Finalment, als anys cinquanta es traslladarien a Palma gràcies a Sanchis Guarner.

Entre 1931 i 1935, i entre 1947 i 1957, els participants del projecte feren unes vuit-centes enquestes dialectals a tot l'Estat espanyol, a gran part de Portugal i també a la Catalunya del Nord. Precisament, Francesc de B. Moll i Manuel Sanchis Guarner s'encarregaren de la part de la llengua catalana, i realitzaren nombroses enquestes geolingüístiques arreu dels territoris catalanoparlants. L'any 1947 emprengueren un viatge per les parts septentrional i occidental de Catalunya, des de Cadaqués fins a Benavarri, i des d'Andorra fins a Santa Coloma de Queralt. Aquest viatge dialectològic, el primer que feien després de la Guerra Civil, es programà en diverses etapes. En les dues estivals (la primera quinzena de juliol i els mesos d'agost i setembre), els lingüistes foren acompanyats per les dues filles grans de Moll: n'Aina, que tenia setze anys en començar el viatge (en faria disset el 14 d'agost), i na Cisca, de catorze. La primera eixida filològica durà dues setmanes, de l'1 al 16 de juliol, i va cobrir els pobles d'Agullana, Anglès, Besalú, Bordils i Cadaqués. A l'agost i el setembre —en diversos viatges—, visitaren les comarques del Ripollès, la Selva, el Baix Empordà, el Pla d'Urgell, la Noguera, el Segrià, la Segarra, el Solsonès, el Vallès Oriental i Andorra.

L'excursió dialectològica comprengué diversos trasllats, amb llargs itineraris i alguns trams que no sempre foren confortables: els viatges en vaixell de Mallorca a Barcelona, a coberta, els obligaren a dormir incòmodament entre fustes i male-

tes, i a patir pel vent marítim nocturn. Tampoc no van ser gaire còmodes l'allotjament i les menjades durant algunes rutes terrestres ja que es tractava de pobles molt petits, la majoria dels quals no disposaven de fondes ni d'hostals. En alguns casos hagueren d'aixoplugar-se en pallers i edificis públics. El transport s'efectuà en gran part en cotxe, i tingueren alguns problemes a causa del mal estat dels camins, fins al punt que alguns desplaçaments els van haver de fer a peu.

Segons explica Francesc de B. Moll a les seues memòries, el motiu de la participació de les seues filles en aquestes eixides era «perquè començassin a conèixer terres de “fora Mallorca” i a interessar-se en l'estudi seriós del català. Al mateix temps, les anostrava en la recollida de lèxic, en la transcripció fonètica».² D'aquesta manera, Moll els inculcava l'interès per la llengua catalana i intentava despertar en elles la vocació lingüística. A més, a partir dels coneixements adquirits durant aquest viatge, les dues germanes prepararen un lèxic de les obres de Joaquim Ruyra que, només uns mesos més tard, presentaren a un concurs de l'Institut d'Estudis Catalans en què obtingueren el Premi Marià Aguiló de l'any 1948. El tribunal, format per Carles Riba, Ramon Aramon i Serra i Pere Bohigas, indicà a l'Informe per a l'adjudicació del Premi Marià Aguiló de l'Institut d'Estudis Catalans, corresponent a l'any 1948, que el «*Vocabulari de les obres de Joaquim Ruyra* és un minuciós despullament de la seva producció literària original publicada. És una obra exhaustiva sobre un dels nostres escriptors més rics i precisos».

No hi ha dubte que aquells viatges de l'estiu de 1947 influïren en la vocació filològica de la jove Aina i la decantaren cap a l'estudi de la llengua catalana. Anys més tard, declarà en una entrevista: «Para mí fue un viaje iniciático de la misma manera que lo fue el de mi padre en 1921 con mossèn Alcover».³

Curiosament, del 1957 al 1959, Aina Moll treballà en la redacció de l'ALPI com a becària del Consejo Superior de Investigaciones Científicas donant suport a Sanchis Guarner en la preparació dels materials.

2. EL VII CONGRÉS INTERNACIONAL DE LINGÜÍSTICA ROMÀNICA, CELEBRAT A LA UNIVERSITAT DE BARCELONA EL 1953

Un altre moment decisiu en la vida d'Aina Moll fou el VII Congrés Internacional de Lingüística Romànica que tingué lloc a la Universitat de Barcelona el 1953. Els contactes que hi establí amb professors universitaris estrangers foren determinants amb vista a l'obtenció de beques i ajuts per a les seues estades de recerca i cursos de llengües en universitats estrangeres.

2. Francesc de B. MOLL (2003), «Escrits autobiogràfics. Els meus primers trenta anys (1903-1934). Els altres quaranta anys (1935-1974)», a *Obres completes I*, Palma, Moll, p. 373.

3. *La historia interna del 'Atlas lingüístico de la península ibérica' (ALPI): Correspondencia (1910-1976)* (2009), introducció, selecció i notes de Santi Cortés i Vicent García Perales, València, Publicacions de la Universitat de València, p. 307, carta 209, n. 4.

El Congrés, oficialment *VIIe Congrès International de Linguistique et de Philologie Romanes*, tingué lloc del 6 a l'11 d'abril, a la mateixa universitat on n'Aina estava acabant la carrera. L'esdeveniment fou d'una gran rellevància per a la cultura catalana des del punt de vista acadèmic nacional i internacional. Estigué presidit per Walther von Wartburg, catedràtic de la Universitat de Basilea, i tingué com a president d'honor Ramón Menéndez Pidal, llavors director de la Real Academia Española. El tema central del Congrés fou la relació del català amb les llengües iberoromàniques i gal·loromàniques, la qual cosa implicava que la llengua catalana obtenia el reconeixement internacional de filòlegs i lingüistes estrangers, sobretot europeus, en un moment en què la censura franquista feia petits passos d'obertura. L'organització del Congrés fou a càrrec d'Antoni M. Badia i Margarit, a més de Frederic Udina i de mossèn Antoni Griera. Tots tres serien els editors de les actes que es publicarien els anys posteriors. Però el gruix d'organitzadors el personificava —com sol passar en aquest tipus d'esdeveniments— un grup d'estudiants avantatjats de la universitat amfitriona, dins el qual destacaven Germà Colon, Antoni Comas, Joaquim Molas, Aina Moll i Joan Veny.

Segons comenta Francesc de B. Moll a les seues memòries:

Va ésser un esdeveniment important, no sols pel nombre elevat de congressistes, sinó també per l'interès de les ponències i comunicacions. La temàtica era extensa, però estava enfocada principalment envers l'estudi científic del català [...]. Això tenia un valor moral altíssim sobretot en aquell ambient de postguerra, quan les manifestacions públiques del català estaven tan vigilades, dosificades i reprimides.⁴

Sense cap dubte, aquest congrés fou cabdal per a la recuperació i la internacionalització dels estudis de catalanística en l'àmbit europeu, però anà molt més enllà. L'any 2010, a l'acte d'investidura com a doctor *honoris causa* per la Universidad Nacional de Educación a Distancia (UNED), el professor Badia dedicà el seu discurs a aquella efemèride:

Teniendo en cuenta que un Congreso de Romanística en el ámbito catalán hacía años que era un sueño dorado, [...] se nos ofrecía un premio por el cual ya suspirábamos [...].⁵

4. MOLL (2003), p. 418.

5. Antoni M. BADIA I MARGARIT (2010), *El VII Congreso Internacional de Lingüística Románica (Barcelona, 1953). Por la romanística y por la lengua catalana* (en línia), discurs pronunciat el 23 de març de 2010 a la seu de la Universidad Nacional de Educación a Distancia (UNED), amb motiu de la investidura d'Antoni M. Badia i Margarit com a doctor *honoris causa* per la UNED, <http://portal.uned.es/pls/portal/docs/PAGE/UNED_MAIN/LAUNIVERSIDAD/VICERRECTORADOS/GABINETE/RECTOR/DIADELAUNED/HONORIS/BADIA/BADIA%20DISCURSO.PDF> (consulta: 17 setembre 2019).

Respecte de les llengües del Congrés, la intel·ligència i el consens lingüístic s'imposaren:

[...] el dilema no podía ser más claro: en la medida que era sumamente atrevido convocar un Congreso en catalán, valía la pena que nos lanzáramos a fondo. Los documentos más oficiales estaban preparados en español y en francés. Pero el volumen de resúmenes de discursos, conferencias y comunicaciones contenía textos en español, en francés, en italiano, etc. y... en catalán!

També estava prevista la publicació dels textos presentats en qualsevol d'aquestes llengües:

No hay que decir que, en los coloquios y discusiones orales con que se cerraban las sesiones, los congresistas se expresarían en la lengua románica que les agradase adoptar (y esto podía encender pequeñas —o no tan pequeñas— escaramuzas). No había que olvidar que el uso público de la lengua catalana estaba prohibido en la dictadura de Franco: las ordenanzas y las normas restrictivas respecto al uso del catalán (en vigor desde 1939) todavía eran demasiado recientes en 1953 para exponernos a no hacerles mucho caso (incluso coincidiendo que a menudo la presencia de extranjeros podía atenuar las responsabilidades).⁶

En resum, el VII Congrés Internacional de Lingüística Romànica va ser un breu oasi lingüístic de llibertat en la Barcelona dels anys cinquanta, que marcà els joves estudiants catalans que hi participaren. La col·laboració i implicació d'Aina Moll fou cabdal per a la seua formació lingüística. Així, assistí a una gran part de les conferències —moltes de les quals en llengües estrangeres i impartides per acadèmics romanistes de gran prestigi internacional—, i esdevingué membre de la Société de Linguistique Romane, la institució que organitza regularment, encara avui, aquests congressos d'abast internacional. Aina Moll hi conegué alguns grans lingüistes europeus de l'època, com els professors Georges Straka, Walter von Wartburg, Arnald Steiger, Edmond Faral o Erich von Richthofen, i aquestes co-neixences li facilitaren els contactes necessaris per optar a diverses beques d'estudi o de perfeccionament lingüístic a l'estranger. Així, en llicenciar-se, pogué ampliar els seus estudis a la Universitat de la Sorbona, a París, gràcies a una beca del Govern francès que li va permetre estudiar el primer quadrimestre de 1954 amb els professors Pierre Fouché (especialitzat en fonètica) i Edmond Faral (medievalista), capdavanters europeus en les seues línies de recerca.

6. Antoni M. BADIA I MARGARIT (2010).

Els mesos d'abril i maig de 1954 els passà a la Universitat d'Estrasburg, amb una beca gestionada pel professor Straka. Així, en una carta de 3 d'abril a la seua família, els explicava que havia assistit a un col·loqui interessantíssim,

sobretot perquè he tingut ocasió de veure una sèrie de professors que varen ésser al Congrés de Barcelona: Istvan Frank (qui envia molts records a mon pare), Rita Lejeune, Omer Jodogne, Miss Margaret Pelan (qui m'ha dit que el Sr. Orr va ésser a Strasbourg fa un parell de setmanes; em sap greu no haver-lo vist) i M. Delbouille (li vaig dir lo molt que em va agradar el seu discurs de la sessió de clausura del congrés [...] em va encarregar de transmetre el seu cordial record als catalans). Tots em van conèixer tot d'una.

En aquesta mateixa carta, quan parlava dels professors Straka, Frappier o Mario Roques, quedava palesa la importància del Congrés de Barcelona de l'any anterior per a les seues relacions acadèmiques:

El Professor Straka és realment l'amabilitat personificada: em va rebre entusiàsticament i va posar l'Institut de fonètica en les meves mans: puc anar-hi quan vulgui, fer lo que vulgui, endur-me'n els llibres a la residència, etc. [...] Està vist que no em quedarà més remei que posar-me a fer fonètica en [*sic*] sèrio; només tenc por de no estar a l'altura de les circumstàncies. Hi ha una sèrie [*sic*] d'aparatos rars que no tenc ni idea de com funcionen; ja tenc ganes de veure'ls marxar.

També estudià a la Universitat Goethe de Frankfurt. A finals de juliol de 1954, després d'haver treballat amb son pare al curs intensiu d'espanyol per a estrangers de l'Estudi General Lullia, Aina Moll partí cap a Alemanya amb una beca de l'Akademisches Auslandsstelle. L'objectiu era seguir un curs intensiu de llengua i cultura alemanya per a estrangers durant tot el mes d'agost a la Universitat de Frankfurt, on a més estudiaria amb Erich von Richthofen, «tan simpàtic com sempre», que també coneixia del Congrés de Barcelona, i que havia estat l'iniciador d'aquesta estada. Al principi li costà seguir el curs de llengua, perquè se li feien feixugues tantes hores de gramàtica, però aviat feu progressos i se sentí molt satisfeta amb l'estada lingüística.

L'any 1956 obtingué una beca del Consejo Superior de Investigaciones Científicas per estudiar a la Universitat de Zuric durant el semestre d'estiu de 1956 (d'abril a juliol) amb el professor Arnald Steiger, que també coneixia del Congrés de Barcelona. Li interessava molt especialment la seua assignatura de morfologia (*Ausgewählte Kapitel aus der Wortbildung und Bedeutungslehre des Französischen*), ja que volia aplicar-ne posteriorment els coneixements adquirits a la seua tesi doctoral. Aquesta estada a la universitat suïssa, més llarga que les anteriors, fou d'una gran importància per a la seua formació.

3. L'OBTENCIÓ DE LES OPOSICIONS A CÀTEDRA

El tercer moment decisiu de la vida d'Aina Moll és més vague, no està tan definit temporalment com els dos anteriors. Em refereixo al moment en què decidí abandonar el projecte de carrera acadèmica universitària i oposar per entrar al cos de funcionariat com a professora d'institut. En realitat, mesos després d'haver obtingut la llicenciatura (amb premi extraordinari) fou nomenada ajudant de classes pràctiques de la càtedra de gramàtica històrica espanyola de la Universitat de Barcelona, una feina no retribuïda però que l'encaminava cap a la docència universitària i la investigació —el doctor Badia li donava suport allotjant-la de franc a casa durant les seues estades docents.

Una sèrie de conflictes universitaris i la manca de perspectives professionals serioses la van anar allunyant progressivament de la idea de fer carrera a la Universitat de Barcelona. Ja en una carta enviada l'1 de juny de 1956 des de Zuric, expressava el seu interès pel canvi de ruta:

Hauríem de veure si aconseguim un programa de les darreres oposicions a càtedra de literatura per Instituts. [...] Com més hi pens, més trob que me convé intentar-ho, però per això cal que m'hi posi com més aviat millor. (1-VI-1956)

A més a més, a partir d'aquell any es multiplicaren les substitucions que feia a l'Institut Joan Alcover de Palma quan Manuel Sanchis Guarnier, que n'era el professor de francès, marxava fora. Finalment, el setembre de 1959, Aina Moll assumí la plaça de professora interina, que Sanchis havia deixat vacant en mudar-se definitivament a València.

Els mesos de gener i febrer de 1961 els passà a Madrid fent les oposicions a càtedra de francès. El resultat fou espectacular.

El dia 24 de febrer Aina Moll envià un telegrama a la seua germana Dora Moll, que llavors estudiava a la Universitat de Barcelona, on deia:

OBTENIDA CATEDRA NUMERO UNO POR UNANIMIDAD AVISA
CHICOS LLEGARE BARCELONA LUNES COCHE BADIA ABRAZOS
AINA.

La família Moll s'alegrà molt del seu gran èxit. La filla gran no només havia aprovat les oposicions a la primera, sinó que a més havia quedat la primera de la seua promoció. Ahora, romandria a Mallorca, podria ajudar en algunes tasques editorials i familiars, i seria la primera a poder disposar d'un sou segur la resta de la seua vida. Francesc de B. Moll, orgullós de l'esforç, així ho anunciava en una carta a Joan Coromines:

La meva filla Anna acaba d'obtenir, amb el número 1, càtedra de francès d'institut d'ensenyament mitjà, i quedarà a l'institut femení de Palma, del qual ja era professora interina. Així podrà atendre millor a Mallorca les coses nostres, probablement amb més facilitats que abans.⁷

Perdérem així una investigadora i professora universitària, però guanyàrem una magnífica professora de francès, una dona pionera en molts d'àmbits polítics i professionals, i, més tard, un referent internacional de la immersió lingüística.

PILAR ARNAU I SEGARRA
Universitat de les Illes Balears

7. J. FERRER i J. PUJADES (cur.) (2000), *Epistolari Joan Coromines - Francesc de B. Moll*, Barcelona, Curial Edicions Catalanes, p. 349.

El mestratge d'Aina Moll: memòria personal

Quan se'm va convidar a participar en aquest homenatge a Aina Moll com a antiga alumna seva, no vaig dubtar gens a acceptar la proposta. No vaig dubtar perquè per a mi era un deure de consciència. Sabia, tanmateix, que em trobaria amb un entrebanc de difícil solució, l'excessiu to personal en què podia desembocar la meva rememoració de la seva tasca de docent. Perquè la meva relació quotidiana amb ella va ser curta en el temps —fet i fet, tres cursos— i després ja molt més esporàdica, encara que amb uns moments puntuals de retrobada, cada un dels quals significà un gir decisiu en la meva trajectòria vital. Exposar en públic tot això, ja vos ho dic, em feia una mica de vergonya. Però m'impulsaven a fer-ho, a més del compromís acceptat, dues altres motivacions. La primera, expressar una vegada més la meva estimació personal per n'Aina. La segona, la certesa que tot allò que Aina Moll com a professora em va donar a mi, Margalida Tomàs, ho va donar també a tot un esplet d'al·lotes que, gràcies a ella, descobriren —descobrirem— una llengua i una cultura, la nostra. Entre moltes altres coses. I, com que estic ben segura que el que avui diré aquí ho podrien subscriure moltes altres alumnes, parlaré d'algunes de les coses que generosament ella ens va donar.

Vaig incorporar-me a l'institut femení Joan Alcover de Palma el curs 1964-1965 per començar a cursar-hi el batxillerat superior. Aina Moll n'era la catedràtica de francès des del 1961. Les dates parlen per si mateixes; no cal, doncs, que exposi les característiques —polítiques, ideològiques i culturals— del moment en què ens trobàvem. Però sí que convé aturar-nos un moment en com es reflectia externament aquesta situació en el dia a dia de la vida de l'institut, perquè va ser en aquest ambient que es va desenvolupar la primera tasca docent d'Aina Moll. L'institut femení Joan Alcover no tenia aleshores edifici propi i estava rellogat en

el masculí Ramon Llull; nins i nines, però, estaven separats en pisos diferents i les hores d'entrada i sortida no coincidien. El Joan Alcover era l'únic institut públic femení a Mallorca, i totes les que fèiem el batxillerat superior, lletres i ciències, cabíem en un sol grup. Al·lotes provinents de tots els pobles de l'illa, vestides amb faldilla perquè els pantalons encara no tenien entrada al centre. Entre les assignatures del currículum del batxillerat superior femení, les inevitables religió, *formación del espíritu nacional* i gimnàstica, que fèiem —és un dir— disfressades amb faldilla blava i bombatxos. I la inefable assignatura d'*hogar*, subdividida, literalment, en cuina, economia domèstica, puericultura i *corte y confección*, un any dedicat a roba interior i l'altre, a peces de vestir. Totes elles, disciplines que vam haver de cursar entre cinquè i sisè, impartides també per senyores de la Secció Femenina de la Falange. I encara que tot això ens va fer perdre moltes hores, al Joan Alcover hi vam aprendre molt perquè, secció femenina a part, hi vam trobar un claustre excel·lent. Precisament, el mateix 1964 en què jo hi vaig anar, començava com a directora del centre Francisca Massot, catedràtica de grec. La seva amiga Aina Moll n'era la cap d'estudis. Cal remarcar que, si les informacions no m'enganyen, ocupà el càrrec al llarg d'onze anys, cosa que indica ben a les clares el grau de compromís amb el centre que assumí voluntàriament. Moll era també, ja ho sabem, la catedràtica de francès, l'idioma estranger que les alumnes estudiàvem majoritàriament.

Octubre de 1964, primera classe de literatura francesa. Entra la professora, Aina Moll, ja coneguda per les alumnes que havien cursat el batxillerat elemental a l'institut, però nova per a la resta, jo entre elles. I la primera lliçó va arribar just començar, a l'hora de passar llista. M'agradaria molt poder-vos fer arribar l'impacte que aquest simple fet ens va causar. Perquè totes nosaltres pronunciàvem el nostre llinatge amb fonètica castellana, sense excepcions. I, a més, el llinatge el fèiem servir per anomenar-nos entre nosaltres: érem *na Ferrer*, *na Sunyer*, *na Jaume*, *na Tomàs*. I llavors, en aquest primer minut de classe, na Moll (perquè ella per a nosaltres també era *na Moll*, com la de grec era *na Massot*) va passar llista i els nostres cognoms van canviar, ara som Ferrer, Sunyer, Jaume... Impacte. Només amb això se'ns capgiraven moltes coses. Només amb això Aina Moll ens retornava una cosa que era nostra i que no sabíem.

Just en acabar la classe, l'altra sorpresa. Ens va dir que qui volgués podia apuntar-se a les classes de «mallorquí» que ella mateixa impartia els horabaixes, després de l'horari lectiu. Un grupet ens hi apuntàrem. Record perfectament la primera lliçó: mallorquí i català és el mateix, dues formes de la mateixa llengua. I a continuació, un nou coneixement: l'existència d'una cosa que era la vocal neutra. Desconcertades, sabérem que totes nosaltres ens fèiem un fart de pronunciar vocals neutres sense tenir-ne ni idea... N'Aina reia i a continuació entrava en l'ortografia d'aquest so que acabàvem de descobrir.

Aquí, però, em cal fer un incís i assenyalar un tema que jo diria que tendim a oblidar. Aina Moll era professora de francès i l'assignatura de cinquè del nostre pla d'estudis era literatura francesa. El llibre de text era el manual del qual ella mateixa era autora, *La littérature française par les textes*. Quina meravella de llibre era l'any 1964; encara ara, quina meravella! Els autors ens arribaven, sí, a través dels seus textos, molts dels quals ella ens feia aprendre de memòria; altres fragments ens els feia traduir. Pierre de Ronsard («Mignonne, allons voir si la rose...»), Marcel Proust i el fragment de la magdalena, Baudelaire («Souvent, pour s'amuser, les homes d'équipage...»), Verlaine («Il pleure dans mon coeur / comme il pleut sur la ville...»), Rimbaud («Par les soirs bleus d'été...»), Éluard («Liberté, j'écris ton nom...»). Val a dir que Moll era una professora estricta; ja podies ser assídua a les classes de català i amiga fora de l'aula, que no en deixava passar ni una ni regalava cap punt ni mig. També va ser ella que em va fer llegir el primer llibre en francès («només te costarà el primer, després ja llegiràs com si res»), que si no m'equivoc va ser l'*Antigone*, de Jean Anouilh.

Les classes de mallorquí/català continuaren el curs següent de sisè, en què se'ns afegí com a companya la futura escriptora Maria Antònia Oliver. També al llarg del PREU (curs preuniversitari), el 1966-1967, any en què estrenàrem el nou edifici. Totes les que hi assistírem crec que coincidiríem: aquelles hores íntimes, en la tranquil·litat d'un institut buit de gent i de renou, varen ser molt més que classes de llengua. De fet, quan ens presentàvem cada final de curs a les proves de l'Obra Cultural Balear, cap de nosaltres no trèiem mai l'excel·lent que et permetia fer un viatge a Barcelona. Però, en canvi, quin món que se'ns obria dia a dia, que ens obria ella! Coses ben simples, com quan descobríem amb estupor que una *bombilla* era una bombeta (pronunciat a la mallorquina, és clar); o coneguérem coses més complexes, com els dialectes del català; o que entre nosaltres mateixes —provinents de tota l'illa— teníem aspectes de fonètica diferent, com el *conill* palmèsà o el *conill* de les de poble. I, sobretot, anàvem guanyant una mirada diferent al món que ens envoltava i que ella ens apropava: per exemple, quan ens va fer de relatora quasi en directe de la Caputxinada de Barcelona. Evidentment, també va ser Aina Moll la que ens va fer llegir els primers llibres en català —nosaltres coneixíem les *Rondaies* i prou— i amb el mateix argument, «només te costarà el primer, després ja llegiràs com si res...». Els llibres ens els deixava ella mateixa, perquè no formaven part de la biblioteca del centre. El meu primer va ser *Dues històries ferestes*, de Joaquim Verdaguer: la col·lecció «Les Illes d'Or» entrava a la meva vida.

Amb el pas d'aquells anys, el lligam personal entre Aina Moll i nosaltres s'anava estrenyent i sortia ja de l'àmbit de l'institut. Perquè intimar amb ella significava també tenir entrada al seu món. Quanta generositat hi havia aleshores! Quanta generositat vàrem trobar i de tanta gent: d'ella, en primer lloc, però també de la

seva família i de les seves amistats! Se'ns obrien les portes de ca seva, al pis de la plaça d'Espanya, i hi anàvem sense gens de vergonya ni por de molestar, i ens hi rebia, rialler, Francesc de B. Moll, el senyor Moll. Hi anàvem a xerrar i a escoltar música —francesa, sobretot—, perquè nosaltres ja érem fans de la nova cançó i cantàvem Raimon pertot i en tota ocasió. Un record: a ca seva, n'Aina ens parlà de Joaquim Molas i Antoni Comas, condeixebles seus a la universitat, i del seu enfrontament arran de la càtedra que guanyà Comas el 1966, una altra primícia en directe. Anàvem també a l'Editorial Moll, al carrer Torre de l'Amor, i començàvem a conèixer el seu entorn, entre d'altres, Josep M. Llompart, més proper encara perquè aquell curs del PREU teníem Encarna Viñas com a professora d'història. Va ser un últim curs intens, amb moltes relacions i aprenentatges fora d'aula: entre altres sortides, férem amb ella una excursió a Menorca i una altra a Artà i Canyamell; en petit comitè, pujàrem, una tarda de boira i fred, amb el seu cotxe a Sant Salvador de Felanitx. Moments de plenitud.

Un altre tema de conversa del curs 1966-1967 van ser les conferències a l'Aula de Teatre de la Casa Catalana. Un grup petit hi assistíem religiosament i, abans i després de cada conferència, n'Aina ens il·lustrava perquè en poguéssim entendre alguna cosa, perquè realment, sabíem tan poc! I ens explicava qui eren els conferenciants, Ricard Salvat o Maria Aurèlia Capmany, entre d'altres. També ens animava a col·laborar-hi com a lectores dels fragments que il·lustraven la xerrada, amb assajos que es feien a l'editorial, a Torre de l'Amor. I així, vam tenir un primer contacte amb Jordi Carbonell i amb el teatre menorquí del segle XVIII, perquè ens va tocar llegir un tros de *Rosaura o el més constant amor*, de Joan Ramis i Ramis.

Acabat el preuniversitari i passada la reglamentària *prueba de madurez*, entràvem a la universitat. Les que fèiem filosofia i lletres inauguràvem llavors la filial de la Universitat de Barcelona a l'Estudi General Lullia, cosa que ens permetia continuar en contacte amb n'Aina Moll i el seu món, i, també, assistir a les sessions de l'Aula de novel·la. S'acostava el maig del 68 i aviat es produïrien canvis fonamentals en la meua vida, perquè a mig curs següent, el gener del 1969, me'n vaig anar a viure a Barcelona. El 1971-1972 acabava la carrera, primera promoció de la llicenciatura en filologia catalana.

I, fins aquí, el mestratge directe d'Aina Moll, ella com a professora i jo com a alumna. Però deixeu-me afegir dos apunts més, encara que per fer-ho hagi de referir-me un altre cop a aspectes personals. Quan el 1979 es van convocar les primeres oposicions d'agregat de llengua catalana, ella em va pràcticament obligar a presentar-m'hi i es va desviure perquè tengués a punt la paperassa necessària. Moll va presidir el tribunal d'aquestes primeres oposicions; jo m'hi vaig presentar —quin remei!— i les vaig aprovar. Ja era, a contracor, professora d'institut. Cinc o sis anys després, quan ella ja era directora general de Política Lingüística,

la vaig convidar a presidir un certamen literari al meu centre, el Narcís Monturiol, cosa que va acceptar sense cap recança. Aleshores, jo ja havia començat a aprendre l'ofici d'ensenyant i quan la vaig presentar a l'inici de l'acte vaig dir al meu alumnat tres coses que eren ben certes: que sense ella jo no seria allà; que ella em va ensenyar com era d'important tenir en els difícils anys de l'adolescència una bona professora, i que, com ella havia fet amb mi, esperava poder acompanyar-los en el seu camí d'aprenentatge. Era el meu reconeixement públic al seu mestratge. Un reconeixement que reitero avui i aquí. Gràcies, Aina Moll.

MARGALIDA TOMÀS
Historiadora de la literatura

**Aina Moll, dedicació política
i gestió de la normalització**

Els inicis de la política lingüística a Catalunya

No hi ha dubte que la decisió d'assumir la Direcció General de Política Lingüística (DGPL) de Catalunya en el primer govern sorgit de les eleccions de 1980 va ser un canvi crucial en la trajectòria d'Aina Moll, que fins aleshores s'havia centrat sobretot en treballs filològics i editorials o en responsabilitats docents. Però l'evolució del context sociocultural i polític dels anys setanta ja havia portat Aina Moll a una implicació creixent en els debats públics sobre la situació social de la llengua, sobretot en l'entorn immediat de Mallorca, però en bona part també en cercles més amplis. Aquest compromís actiu ja s'havia manifestat quan va iniciar mig clandestinament els cursos de català a l'Institut Joan Alcover, o en les campanyes del Secretariat del *Diccionari català-valencià-balear* i en la fundació de l'Obra Cultural Balear, al costat de Francesc de B. Moll. I durant els darrers anys del franquisme es va intensificar clarament i va adquirir una projecció pública creixent, que vaig poder constatar de ben a prop.

Aina Moll no sols va participar activament en l'impuls de l'ensenyament en català amb iniciatives com la Comissió per a l'Ensenyament i Normalització del Català (CENC), promoguda per l'Obra Cultural Balear, sinó que ben aviat, el 1975, es va incorporar al Grup Català de Sociolingüística i poc després va tenir una intervenció molt significativa en les activitats del Congrés de Cultura Catalana, tant en els debats de l'Àrea de Llengua entorn de la consolidació de la varietat estàndard com en les campanyes per l'oficialitat del català.

En el context d'avui val la pena recordar que aleshores Aina Moll, com Rafael Lluís Ninyoles i Francesc Vallverdú, sostenia que només l'oficialitat estatal del català al costat del castellà podia permetre arribar a un estatus equitatiu i satisfactori. Una tesi que, curiosament, ja havia defensat un altre mallorquí, Ramon

Picó i Campamar, en els debats de les Bases de Manresa de 1892! En un article al diari *Avui* del 16 de juny de 1976 argumentava Aina Moll que aquest era el camí per a evitar la subordinació del català al seu propi territori: si a l'Estat eren «oficials les dues llengües (i les altres) amb igualtat de drets», deia, «és natural que hi hagi una ordenació jurídica protegint la prioritat, a cada lloc, de la llengua natural: del castellà a les zones de parla castellana, i del català a les de parla catalana». No va anar així.

La intervenció d'Aina Moll al costat de Josep Maria Llompart en els debats públics va comptar amb una secció de referència al diari *Última Hora*: unes pàgines setmanals titulades «La columna de foc», en record de Gabriel Alomar. Un espai que va contribuir a l'èxit de la gran manifestació per l'autonomia del 29 d'octubre de 1977.

Poc després, ja en l'etapa preautonòmica, Aina Moll intervindria en la Comissió de Traspassos entre l'Estat i el Consell General Interinsular (CGI) (1978) i en la comissió redactora d'un avantprojecte d'estatut d'autonomia. Així mateix, fou membre de la Comissió Assessora de Cultura de l'esmentat CGI (1977-1980), i va tenir un paper important en la preparació de l'anomenat *decret de bilingüisme* (1979) que va oficialitzar l'ús del català a l'ensenyament; i, com a membre també de la comissió equivalent de l'Ajuntament de Palma, va facilitar que les dues comissions actuessin de manera concertada.

Aquesta projecció pública degué influir en la decisió del conseller Max Cahner de proposar a Aina Moll d'assumir la DGPL. La proposta era atractiva, perquè feia ben visible el reconeixement de la unitat de la llengua catalana i permetia abordar-ne la normalització des d'una institució amb àmplies facultats, però alhora constituïa un repte personal i polític ben difícil, perquè implicava donar forma des de zero a un projecte i a una organització de política lingüística que no tenia precedents pròxims en què inspirar-se, ni tampoc disposava del marc constitucional i estatutari que la mateixa Aina Moll havia preconitzat.¹

Em consta que Aina Moll va sospesar bé els pros i els contres abans de prendre la decisió, perquè vaig ser una de les persones que va voler consultar abans de decidir, i val la pena subratllar que el seu coratge i la seva disponibilitat van prevaldre per damunt de les incerteses. Recordo que em va comentar que mai no s'havia mogut per aconseguir cap càrrec de responsabilitat, però que creia que tampoc no

1. Així ho expressaria uns anys després (1983) el *Llibre blanc de la Direcció General de Política Lingüística*: «La Direcció General de Política Lingüística és un òrgan que no té precedents dins la institució d'autogovern català, ni dins les estructures de l'Estat espanyol. Tampoc no en trobem l'equivalent exacte en cap altre país. El recobriment lingüístic de les comunitats oprimides per una cultura estatal en una llengua que no és la pròpia del territori s'ha aconseguit normalment després de llargues etapes conflictives, per mitjà d'una cooficialitat a nivell estatal que es resol en oficialitat territorial, sovint difícil d'establir i de mantenir».

podia defugir per comoditat les responsabilitats que li proposaven, per complexes que fossin, si les podia assumir.

I sí, el 16 de maig de 1980 Aina Moll era nomenada directora general de Política Lingüística, i el 3 de juny prenia possessió del càrrec, que ocuparia durant dues legislatures, fins al setembre de 1988.

Un decret d'estructuració del Departament especificava, el 23 de juny de 1980, quin era l'objectiu encomanat a la DGPL: «fer possible el desenvolupament de l'article tercer de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya i fomentar l'ús del català a les institucions oficials i a les privades» i tenir «cura de l'efectiva aplicació de les lleis emanades del Parlament de Catalunya en aquest camp».

En efecte, des d'aquell moment l'objectiu principal de la DGPL va ser promoure l'elaboració i l'aplicació de la que seria la Llei de normalització lingüística de 1983, basant-se en el mandat que expressava l'article tercer de l'Estatut d'autonomia:

1. La llengua pròpia de Catalunya és el català.
2. L'idioma català és l'oficial a Catalunya, així com també ho és el castellà, oficial a tot l'Estat espanyol.
3. La Generalitat garantirà l'ús normal i oficial d'ambdós idiomes, prendrà les mesures necessàries per tal d'assegurar llur coneixement i crearà les condicions que permetin d'arribar a llur igualtat plena quant als drets i deures dels ciutadans de Catalunya.
4. La parla aranese serà objecte d'ensenyament i d'especial respecte i protecció.

La redacció subtil d'aquell article conferia al català el caràcter de *llengua pròpia* de Catalunya, entès com a idioma territorial o nacional, i era per aquest motiu *la* llengua oficial a Catalunya al costat del castellà, pel fet de ser oficial a tot l'Estat. I el mandat del punt tercer en realitat ja era una síntesi de la futura llei: assegurar el coneixement del català i crear les condicions d'igualtat de l'ús normal i oficial en exercici dels drets dels ciutadans. Sense oblidar la recuperació de l'occità aranès.

I així va ser: ben abans de la promulgació de la Llei, el mateix 27 de juny de 1980, el Decret sobre la normalització de l'ús del català establia que tots els organismes dependents de la Generalitat havien d'usar com a vehicle normal d'expressió la llengua catalana d'acord amb les normes de la nostra Secció Filològica. I el mes següent s'impulsava l'oficialització dels topònims municipals a partir de les propostes de l'Institut d'Estudis Catalans (IEC), que esdevindria una llei l'any 1982.

Des del mateix mes de juny s'iniciava també l'activitat de la Comissió entera Normalització Ortogràfica de la Llengua de Val d'Aran, amb la participació de l'Institut d'Estudis Occitans, d'experts aranesos, de professors universitaris i de membres de l'IEC, de manera que l'any 1982 ja es disposava d'unes normes

ortogràfiques respectuoses amb l'especificitat de l'aranès, indispensables per a l'ensenyament i l'ús públic i oficial.

Com és lògic, una tasca important d'aquells primers anys va ser l'estructuració de la mateixa DGPL i de les seves funcions de coordinació. Aina Moll va exercir de directora general de manera especialment sistemàtica i receptiva, i així es va estructurar internament la DGPL en tres serveis: un Servei de Normalització Lingüística centrat en la planificació de l'estatus (sensibilització i impuls de l'ús del català), un Servei d'Assessorament Lingüístic orientat a la planificació del corpus (elaboració dels recursos lingüístics especialitzats i aprenentatge extraescolar del català) i un Institut de Sociolingüística encarregat de l'estudi i el seguiment de la situació social de la llengua.

Mentrestant, de portes enfora, es van establir diversos sistemes de coordinació: amb els departaments de la Generalitat (sobretot amb els d'Ensenyament i de Governació), amb els serveis municipals del territori i amb les organitzacions sectorials rellevants per a l'evolució de la llengua.

Aquest propòsit de sistematicitat es va plasmar també en les estratègies inicials de la política lingüística: el procés de normalització, tal com havia apuntat el Congrés de Cultura Catalana, s'entenia com un canvi social protagonitzat conjuntament per l'impuls de la societat i per l'acció de govern, que s'havien de reforçar d'una manera mútua. I els avenços s'havien de produir alhora en quatre fronts interdependents:

- La generalització de les competències lingüístiques.
- La difusió de l'ús públic en els principals sectors de la societat.
- El desplegament de tots els recursos especialitzats de la llengua catalana.
- La implicació favorable d'una majoria social en la consecució de tots aquests objectius.

La implicació d'una majoria social en el procés resultava imprescindible; per això Aina Moll es va distingir des del primer moment per la voluntat de ser contínuament present en el debat públic, a fi de difondre les línies principals del projecte, justificar i legitimar els seus objectius, convèncer i atreure la participació de la gent o rebatre argumentadament les reticències. I aquesta presència pública es va projectar des de Catalunya no sols a tots els territoris de llengua catalana, sinó també a escala estatal i internacional, en el procés de reconeixement del català a la Unió Europea.

Aina Moll tenia una confiança il·limitada en la capacitat de la paraula per a convèncer i guanyar adhesions. I no hi ha dubte, com s'ha dit, que va ser una efiçaç forjadora de consensos. Però malgrat aquest esforç constant d'entesa, aviat van sorgir els intents d'impedir la recuperació del català. Poc després del cop d'estat del 23 de febrer de 1981, un *Manifesto* atacava els tímids inicis de la normalització lingüística com si fossin una ofensiva abassegadorà contrària a la igualtat

lingüística (!). Aina Moll va respondre immediatament a les tergiversacions insidioses d'aquell pamflet, debatent directament amb els primers signants amb una serenitat i una paciència admirables. Segurament era impossible convèncer-los, però sí que hi hagué una àmplia reacció social de solidaritat amb la campanya que s'emprengué l'any següent, amb el lema «El català, cosa de tots», amb una nena, la Norma, com a protagonista. Van expressar el seu suport a la política lingüística 685 ajuntaments, que representaven el 97 % de la població de Catalunya.

Amb molts d'aquells municipis es van establir acords formals de cooperació, amb l'objectiu de promoure l'ús normal del català i estendre l'oferta de cursos de català. D'aquí sorgiria la xarxa de serveis lingüístics locals que a finals dels anys vuitanta donaria lloc a la creació del Consorci per a la Normalització Lingüística.

L'extensió dels cursos de català destinats a tota la població adulta, i especialment als no catalanoparlants, va fer que la possibilitat d'aprendre català fos realment «cosa de tots». La coordinació general dels cursos, la difusió del butlletí *Com. Ensenyar Català als Adults*, la formació del professorat i la unificació dels nivells i programes amb enfocaments comunicatius homologables a escala europea van permetre el restabliment d'un sistema oficial de certificats amb la Junta Permanent de Català (1981). I l'abast de l'oferta es va fer clarament universal l'any 1983 amb el curs multimèdia *Digui, digui...*, assessorat pel Projecte de Llengües Modernes del Consell d'Europa i difós per la televisió, la ràdio i la premsa, a part dels materials audiovisuals per a les aules i l'autoaprenentatge. Recordem la intervenció especial de Joan Melcion, Miquel Llobera, Joan Solà i Dolors Manté en la coordinació d'aquell projecte.

Mentrestant, i paral·lelament, la cooperació amb el Departament d'Ensenyament per mitjà del Servei d'Ensenyament del Català (SEDEC), dirigit aleshores per Joaquim Arenas, feia passos importants en la formació intensiva del professorat, amb les experiències Font Rosella, i en els inicis reeixits dels cursos d'immersió lingüística.

Molts altres departaments de la Generalitat van col·laborar en la política lingüística dins del seu àmbit de responsabilitat. El de Governació, amb l'Escola d'Administració Pública, va tenir un paper important en l'elaboració, la difusió i l'aprenentatge dels criteris de llenguatge administratiu indispensables per a l'ús oficial, amb un paper destacat de Carles Duarte. El butlletí *Llengua i Administració* i la concertació dels especialistes de totes les institucions per mitjà de la Coordinadora de Llenguatge Administratiu van contribuir significativament a aquest procés.

I des d'un punt de vista més executiu, la creació d'una Comissió Interdepartamental de Normalització Lingüística i el desplegament d'una xarxa tècnica, també interdepartamental, van facilitar la unitat d'acció. La cooperació general va perme-

tre incidir de manera significativa en àmbits d'ús rellevants, com les entitats bancàries, la publicitat, els esports, el comerç, la restauració, l'hostaleria, la informàtica i les grans empreses de serveis públics de transport i comunicacions (RENFE, Telefónica, els aeroports...).

Els inicis de la radiotelevisió pública van afavorir també l'elaboració de criteris d'elocució formal, amb un grup de treball amb representants universitaris de tot el domini lingüístic, que després serien assumits, ajustats i difosos per mitjà de les propostes per a un estàndard oral de l'IEC. La cooperació amb l'àrea de llengua de la Facultat de Ciències de la Informació de la Universitat Autònoma de Barcelona va permetre que els nous professionals del periodisme adquirissin aviat aquesta formació.

La cooperació entre la DGPL i l'IEC va ser completa i constant, com ja hem tingut ocasió d'esmentar, però segurament va ser especialment intensa i eficaç en la sistematització i l'elaboració dels llenguatges d'especialitat i la terminologia.

Ben aviat es va iniciar la col·laboració amb la Comissió Coordinadora Lexicogràfica de Ciències (IEC) i amb institucions vinculades a la Universitat Politècnica, que va donar lloc l'any 1983 als primers seminaris de terminologia i a constatar la necessitat d'un centre coordinador en l'elaboració i la normalització de la terminologia catalana. La col·laboració amb la professora Teresa Cabré —avui presidenta de la Secció Filològica— i els contactes mantinguts amb el Centre d'Informació Internacional per a la Terminologia (Infoterm), de Viena, van portar, l'any 1985, al conveni entre l'IEC i la Generalitat de Catalunya per a la creació del Centre de Terminologia TERMCAT, que dirigiria durant els primers anys la professora Cabré, i que avui ha consolidat una eficàcia i un prestigi ben reconeguts.

Mentrestant, s'havia aconseguit l'objectiu principal de la política lingüística: l'aprovació el mes d'abril de 1983 de la Llei de normalització lingüística, que, evidentment, va ser obra del Parlament de Catalunya, però que la DGPL d'Aina Moll va acompanyar de manera especial al llarg de tot el procés, per mitjà de l'assessorament jurídic, la sensibilització de la societat, la formació del consens polític més ampli i la difusió explicativa del text definitiu quan va entrar en vigor.

Malgrat les restriccions del marc constitucional i estatutari, aquesta llei va presidir una etapa decisiva de quinze anys en els inicis de la recuperació de l'ús públic del català, fins a la promulgació de la Llei de política lingüística de 1998. És cert que la seva eficàcia va ser més intensa en els àmbits en què la Generalitat tenia facultats competencials, com l'ensenyament, l'ús oficial en l'Administració autonòmica i local —no tant en l'Administració estatal o judicial— i també els mitjans de comunicació públics de titularitat pròpia —però no els estatals o privats. En altres àmbits decisius, com el sector socioeconòmic, el comerç o l'oferta del mercat cultural, només hi hagué mesures de foment i les dificultats persisteixen encara avui.

En qualsevol cas, és generalment reconegut que aquella llei pionera va ser un referent per al desplegament dels marcs legals corresponents en altres comunitats autònomes, més enllà fins i tot de l'àmbit lingüístic català.

El balanç públic d'aquella etapa inicial de la política lingüística va comptar amb un esdeveniment de gran abast: el Segon Congrés Internacional de la Llengua Catalana de 1986, especialment en l'Àrea 1, dedicada als *Plantejaments i processos de normalització lingüística*, que va coordinar la mateixa Aina Moll.

La dispersió que hi hagué en la publicació de les actes d'aquell congrés i els vaivens de la política segurament han fet perdre de vista la transcendència de moltes de les resolucions que es van aprovar aleshores, i que encara reclamen l'atenció de la nostra societat i de les nostres institucions, especialment les relatives als compromisos de l'Estat amb el plurilingüisme i les que feien referència a la imprescindible cooperació institucional entre els governs, els parlaments i les corporacions acadèmiques de tots els territoris de llengua catalana, tal com s'ha fet amb la Unió Lingüística Neerlandesa (*Taalunie*).

En qualsevol cas, els horitzons dibuixats durant l'etapa de política lingüística que dirigí Aina Moll crec que constitueixen encara un referent en molts aspectes, i el reconeixement de la immensa tasca que va saber impulsar en aquell període ha estat a partir d'aleshores més i més general, no sols en el context català, sinó també en l'internacional, gràcies a l'àmplia projecció que Aina Moll va donar a la política lingüística catalana, especialment, a Europa i Amèrica.

Han estat abundants les distincions i homenatges que Aina Moll ha rebut des de la Creu de Sant Jordi que la Generalitat de Catalunya li atorgà el 1989, per la seva tasca al capdavant de la política lingüística i pel conjunt de la seva activitat constant en pro de la llengua catalana.

Altres intervencions en aquesta jornada hi han fet o hi faran referència.

Voldria acabar les meves paraules amb unes consideracions de la mateixa Aina Moll respecte a les perspectives i estratègies de futur, que corresponen a una intervenció de l'any 2002,² però que em semblen plenament vigents en el context actual:

El gran repte que com a nació hem d'afrontar avui és el mateix que afrontem des de 1714 ençà: el recobriment de l'autogovern que aleshores perdérem, i amb aquest recobriment el de la llengua com a principal signe d'identitat col·lectiva; i ho hem de fer lluitant, com sempre, contra els obstacles que ens hi oposen les greus limitacions derivades de la manca d'estat propi i del marc històricopolític en què ens movem.

2. Aina MOLL (2003), «Nous reptes per als nostres països: perspectives i estratègies de futur», a *Nous reptes per als nostres països: perspectives i estratègies de futur*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, p. 13-24.

[...] les esperances que alguns havíem posat en un possible paper de l'Estat espanyol i dels Països Catalans en la configuració definitiva de la Unió Europea —com a estat plurilingüístic i plurinacional i com a comunitat lingüística i cultural, respectivament—s'han vist frustrades per la persistència, i fins i tot el reforçament, de la visió monolítica que els estats membres tenen de si mateixos i dels altres que formen la Unió. [...]

L'alternativa és, doncs, un replantejament a fons de la qüestió, per tal d'establir objectius més ambiciosos i noves estratègies —encara que siguin arriscades— per a afrontar els mateixos reptes amb tàctiques i mètodes adequats al present.

Siguem, doncs, ambiciosos i arriscats, com volia Aina Moll.

ISIDOR MARÍ
Secció Filològica

Aina Moll i la Campanya de Normalització Lingüística (1989-1995)

Abans de tot, voldria fer una sèrie de consideracions preliminars. La primera és recordar que l'Estatut d'autonomia de les Illes Balears es va aprovar l'any 1983. Va ser el penúltim, tan sols va precedir el de La Rioja. I l'accés de les Balears a l'autonomia va ser per la via de l'article 143 i no per la del 151. Això volia dir més poques competències i més condicionaments limitadors per a l'exercici de l'autogovern. Aquest doble fet s'explicaria perquè les Balears d'aquell moment eren —i encara ho continuen essent actualment— una província política en la qual els partits estatals tenien una hegemonia gairebé absoluta. En termes electorals, la representació de les Balears a les Corts Generals era i és semblant a la de qualsevol altra província de l'Espanya castellana. Les Balears, l'any 1983, no representaven cap problema per a l'Estat; per tant, l'Estat es podia permetre el luxe d'ignorar-les i de menystenir-les i no passava res en absolut. El mapa electoral, evidentment, era el reflex de la mancança d'una consciència social majoritària reivindicativa de l'autogovern. Era així encara que de tant en tant hi hagués pogut haver alguna manifestació que havia estat més o menys massiva. Cal recordar que les eleccions autonòmiques de l'any 1983 a les Balears les va guanyar una coalició que tenia Aliança Popular com a integrant principal. Això significa que el primer Govern autonòmic balear de la història va estar encapçalat pel partit que tenia més components franquistes i que havia estat més recelós davant tot el procés autonòmic.

Tanmateix, l'any 1986 el Parlament de les Illes Balears va aprovar la Llei de normalització lingüística. Els primers anys de Govern autonòmic, Aliança Popular va practicar un absentisme total en el camp de la normalització de l'ús del català. Així mateix, va contribuir a mantenir vius tots els prejudicis lingüístics ancestrals i, a més a més, a crear-ne de nous: «el mallorquí, amenaçat pel català», la

presentació de la normalització lingüística com un acte d'imposició... La Llei de les Balears va ser aprovada quan tots els altres territoris de l'Estat amb una llengua pròpia diferent a la castellana ja havien ratificat feia uns anys la seva llei de normalització lingüística. I es va acabar aprovant amb presses perquè s'estava acostant la inauguració a Palma del Segon Congrés Internacional de la Llengua Catalana, i Gabriel Cañellas el volgué presidir amb el trofeu de la Llei tot just acabada de publicar. En el seu discurs, Cañellas sobretot va parlar de la necessitat de defensar les modalitats. Ni en aquella ocasió solemne ni en cap altra de posterior no va voler fer una crida institucional convidant els ciutadans a fer ús de la llengua pròpia del país. L'únic programa lingüístic explícit d'Aliança Popular era la defensa purament retòrica de les modalitats. En realitat, el que de veritat els preocupava era que fos qüestionada l'omnipresència del castellà en els àmbits de l'Administració, l'escola, els mitjans de comunicació i l'activitat econòmica. Al Principat de Catalunya, als anys vuitanta i noranta, es va difondre la idea que els populars —Partit Popular (PP), a partir de l'any 1989— del País Valencià eren molt salvatges en matèria lingüística i que, contràriament, els de les Balears tenien una actitud positiva envers la llengua catalana. Sempre he pensat que l'única diferència substancial que hi havia entre ambdós era que els valencians estaven a l'oposició i varen voler utilitzar la qüestió lingüística com a arma de mobilització de prejudicis socials contra el Govern socialista i, diferentment, els populars balears estaven governant i per això el que volgueren va ser evitar al màxim que s'organitzàs civilment la crítica i el rebuig a la seva actuació en matèria lingüística. En poques paraules, arribaren a la conclusió que, amb el seu absentisme lingüístic, estimulaven molt menys l'oposició activa d'aquells sectors polítics i socials que eren partidaris d'un procés normalitzador de veritat que si haguessin practicat la confrontació explícita contra el català. Per això va poder semblar que el PP balear no atacava la llengua catalana. Ara bé, el president Cañellas i altres dirigents la menyspreaven i la menysvaloraven sense cap complex. En ocasió d'una campanya a favor de la creació de mitjans de comunicació audiovisual en català, la posició de Cañellas va concretar-se en la frase següent: «A les Balears no hi haurà televisió ni en català ni en hebreu».

Malgrat la situació politicoinstitucional acabada de descriure, a Mallorca, a cavall dels anys vuitanta i noranta, hi va haver un moviment civil de reivindicació lingüística que va ser molt actiu, en creixement constant i amb un nivell d'eficàcia considerable. No podem oblidar el paper tan positiu que feren els ensenyants. Hi hagué la formació i desenvolupament del moviment de les escoles mallorquines, a infantil i a primària, a partir de 1984. I l'aparició en escena dels professors de llengua i literatura catalanes als centres de secundària. Juntament amb ensenyants d'altres matèries, igualment molt joves, exerciren de veritables creadors de normalitat lingüística. Organitzaren programes de ràdio, cicles de cinema,

concerts de rock, representacions teatrals...; crearen revistes als centres; elaboraren projectes per impulsar l'ús del català com a llengua vehicular dels instituts, o promogueren la participació dels estudiants a trobades fetes a Mallorca (aixoplugats pel Grup Blanquerna, a partir de 1984) i a diferents indrets dels Països Catalans («El país a l'escola», «Encontre de poesia jove a Elx», intercanvis escolars...). A Mallorca hi va haver molta d'implicació dels estudiants de secundària en els actes del Segon Congrés Internacional de la Llengua Catalana (1986), amb una concentració a Calvià en què hi havia més de sis-cents assistents. Els anys vuitanta també foren una gran dècada per a l'Obra Cultural Balear. L'entitat va crear nombroses noves delegacions als pobles de la Part Forana, va impartir cursos de català per a adults a les barriades de Palma —amb el suport de la majoria municipal d'esquerres de la ciutat—, va organitzar una campanya per a la recepció de TV3 a Mallorca que va tenir un final feliç i va promoure els Premis 31 de Desembre —que són una manifestació cívica anual que es concreta en un reconeixement públic de la tasca feta per determinades persones o entitats en benefici de la llengua, la cultura i el país. I l'any 1990 va ser el de la creació de la Federació Lull, una institució cultural i de país que aglutina l'Obra Cultural Balear, Òmnium Cultural i Acció Cultural del País Valencià. L'Obra Cultural Balear d'aquells anys tenia una capacitat d'influència considerable sobre els diferents grups polítics i socials. En diverses ocasions va ser capaç d'aconseguir una implicació molt transversal en campanyes i en actes reivindicatius de naturalesa lingüística, cultural, política i econòmica. Tal vegada l'exemple concret més rellevant fou el de la creació de la Plataforma Cívica per a l'Autogovern, que el 4 de novembre de 1991, sota el lema «Volem comandar a ca nostra», organitzà un acte al Teatre Principal de Palma, amb un miler d'assistents, durant el qual feren una intervenció —a favor de la reforma i l'ampliació de l'Estatut d'autonomia i de la defensa dels elements identitaris— una bona part dels personatges que tenien més rellevància i representativitat en els diferents sectors: el bisbe de Mallorca, els dirigents de les associacions de la gran empresa (Confederació d'Associacions Empresarials de Balears, CAEB) i la petita empresa (Federació de la Petita i Mitjana Empresa de Mallorca, PIMEM), els secretaris generals dels sindicats, els presidents d'entitats culturals i ecologistes, etc. Val a dir que la implicació d'algunes d'aquestes entitats en el procés de recobriment de la identitat i de l'autogovern era més d'aparença que real, més un gest puntual públic que no una acció fàctica executada amb continuïtat. Aquesta mena d'actes, tots ells concebuts amb un sentit de país evident, entenent-lo com una realitat nacional en procés de reconstrucció, aquells anys varen comptar amb la presència de personatges públics del món polític i econòmic que avui en dia es fa difícil imaginar que poguessin participar en uns actes de contingut semblant. Fins i tot hi va haver importants consensos parlamentaris en matèria lingüística. La Llei de normalització lingüística va ser aprovada per unanimitat.

tat. Una llei, cal dir-ho, que el Govern autonòmic mai no va estar gens interessat a aplicar plenament. També cal afegir a l'inventari d'aquell moment l'existència d'un grup parlamentari —el format pel Partit Socialista de Mallorca i l'Entesa de l'Esquerra de Menorca— que va desenvolupar una gran activitat en el terreny de la reivindicació lingüística, cultural i nacional. Varen promoure nombroses iniciatives que, en ocasions, varen aconseguir el suport de la majoria parlamentària; entre d'altres temes, per a l'establiment de relacions amb Catalunya en matèria lingüística i cultural.

Els anys vuitanta també hi va haver factors negatius que no poden ser oblidats. Ja hem esmentat abans la inhibició del Govern del PP i del seu president Gabriel Cañellas en el foment de l'ús de la llengua catalana. En referència al Govern de l'Estat, que aleshores estava monopolitzat per un Partit Socialista Obrer Espanyol (PSOE) de majories absolutes, hem de dir que durant una quinzena d'anys es va negar a transferir a les Balears les competències en ensenyament, contradient l'articulat de l'Estatut d'autonomia. Durant molts d'anys, les Balears varen ser l'única comunitat autònoma amb una llengua pròpia diferent a la castellana que no tenia transferida l'educació. Aquest fet no va facilitar l'extensió de l'ensenyament en català, ni tampoc una organització més autocentrada dels múltiples elements que integren el sistema educatiu. Igualment, aquell PSOE totpoderós va bloquejar durant una bona partida d'anys la reforma de l'Estatut d'autonomia que havia aprovat el Parlament de les Illes Balears. I el dèficit fiscal històric entre l'Estat i les Balears no tan sols no va minvar sinó que a més va anar creixent. De les relacions entre els governs espanyol (PSOE) i balear (PP) se'n varen derivar fruits positius ben escassos. Hi ha una llegenda urbana segons la qual el conseller d'Hisenda Alexandre Forcades, cada vegada que anava a Madrid a fer alguna negociació, quan tornava, deia que s'havia fet independentista. Evidentment, tan sols ho era durant vint-i-quatre hores. Una altra malifeta del Govern de l'Estat d'aquella època va tenir relació amb els mitjans de comunicació. L'any 1979 s'havia format a Palma una associació per a promoure la creació d'una emissora de ràdio privada en català, Ràdio Mediterrània. El projecte va atreure devers sis-cents petits accionistes i una recollida d'unes quinze mil signatures de suport. Durant anys es va estar reivindicant la concessió d'una freqüència per a l'emissora. L'any 1989, el Govern de l'Estat va concedir, d'un cop, quinze freqüències a les Balears i no n'hi va haver cap per a Ràdio Mediterrània. Com és evident, les quinze freqüències anaren a parar bàsicament a les grans cadenes estatals de radiodifusió.

L'any 1988 es va produir un fet rellevant en la política balear. El partit regionalista de centre-dreta Unió Mallorca va entrar al Govern que presidia Gabriel Cañellas. Maria Antònia Munar va convertir-se en la consellera de Cultura. Ho va ser fins l'any 1992, quan va ser cessada per Cañellas a causa d'un conflicte d'interessos entre els dos partits. Munar no tenia cap perjudici en contra del català, més

aviat n'estava predisposada a favor. A més, pel perfil que volia tenir el seu partit, li corresponia estar-hi a favor. Va iniciar-se un període en què el Govern balear va tenir una actitud més favorable envers el català. Un exemple: a proposta de Munar, l'any 1990 fou aprovat un decret que obligava tots els càrrecs institucionals a fer ús de la llengua catalana en les seves intervencions públiques.

Aquest era el panorama polític i lingüístic amb què es va trobar Aina Moll l'any 1988 en tornar a establir la seva residència a Mallorca, després dels seus vuit anys de directora general de Política Lingüística a Catalunya. Es donaven unes circumstàncies ben determinades, que eren el resultat de la conjunció dels quatre factors següents:

a) Un moviment social reivindicatiu de la normalització lingüística que no era gens menyspreable, tant en el terreny de la mobilització com en l'àmbit de la creació i la difusió d'arguments ideològics favorables a l'ús del català.

b) Una major predisposició d'una part dels governants a favor de la normalització lingüística; o, almenys, una reducció dels seus recels.

c) La considerable capacitat operativa de l'Obra Cultural Balear d'aquell moment, amb Antoni Mir com a personatge clau en el seu paper de gerent de l'entitat i com a ideòleg principal de tot plegat.

d) La presència d'Aina Moll a Mallorca i la seva disponibilitat a comprometre's com a capdavantera en una campanya, meitat institucional i meitat civil, de foment de l'ús del català. Moll, a més de tenir un gran capital filològic —per la seva formació— i de gestió política —per haver exercit el càrrec de directora general—, també personificava un gran capital simbòlic. El seu pare, Don Francesc, era un símbol que històricament havia estat capaç d'aconseguir, tant pel seu tarannà com per la seva saviesa, un reconeixement i una legitimitat que anaven molt més enllà dels cercles estrictes del nacionalisme lingüístic i cultural. Aina Moll era percebuda com a dipositària del doble capital filològic i simbòlic que el seu pare encarnava, amb el valor afegit, a més a més, de la seva experiència politicoadministrativa a Catalunya.

La conjunció dels quatre factors anteriors va fer possible que, el 18 d'octubre de 1989, el Govern de les Illes Balears, els governs dels consells de Mallorca, de Menorca i d'Eivissa-Formentera i l'Ajuntament de Palma signassin un acord institucional per a impulsar la Campanya de Normalització Lingüística. D'aquestes cinc institucions, tres eren presidides pel PP (el Govern balear i el dels consells de Mallorca i d'Eivissa-Formentera) i dos, pel PSOE (el de Menorca i l'Ajuntament de Palma). Aquest acord va tenir un precedent. Uns mesos abans, les conselleries de Cultura del Govern de les Balears i del Consell de Mallorca, i la Regidoria de Cultura de l'Ajuntament de Palma, havien decidit que conjuntarien les seves campanyes de normalització lingüística. L'acord institucional de l'octubre de 1989 tenia els objectius següents:

1) Intensificar els esforços de cada una de les administracions per donar compliment a la Llei de normalització lingüística. En aquell moment, gairebé tots els terminis cronològics de compliment dels diferents mandats que estaven establerts a les disposicions finals ja havien estat sobrepassats.

2) Implicar en el procés de normalització lingüística els ajuntaments, els sindicats, els mitjans de comunicació, les entitats i les associacions, i el conjunt dels ciutadans.

3) Incloure en els pressupostos de les diferents administracions, a partir de 1990, les partides necessàries per a dur a terme el programa.

4) Crear l'estructura de gestió adient per al desenvolupament de la Campanya, amb un patronat —integrat pels representants institucionals—, una comissió tècnica —amb Aina Moll al capdavant— i els grups de treball i un secretariat —amb la figura d'Antoni Mir.

Darrere dels textos acordats i de les gestions necessàries per a construir l'acord institucional, hi hagué el tàndem format per Aina Moll i Antoni Mir, una parella ben avinguda i ben complementària. Moll en va ser la presidenta i la coordinadora general «atesa l'experiència que té en política lingüística i planificació». I Mir en fou el coordinador executiu, perquè aquesta ja era la tasca que havia anat fent des de l'Obra Cultural Balear. Aina Moll hi va posar la cara, el prestigi, l'experiència, els coneixements, el caràcter i una habilitat social que li permetia crear equilibris i minimitzar la confrontació entre sectors antagònics. De vegades, fins i tot assumí el pagament d'algun peatge per tranquil·litzar aquells que en realitat, i més enllà de les aparences, no eren gaire partidaris de la normalització lingüística de veritat. Així, per exemple, s'ha d'entendre alguna declaració d'Aina Moll en la qual alertava contra els possibles inconvenients que es podien derivar de les demandes d'aquells que eren massa exigents i tenien massa pressa.

El lema triat per a la Campanya va ser «La llengua, feina de tots». L'estratègia era més o menys semblant a la que uns anys abans havia estat adoptada a Catalunya. Calia fer entendre a la societat que la normalització de l'ús de la llengua havia de ser un projecte col·lectiu del qual ningú no es podia desentendre. Les institucions i els ciutadans, conjuntament, en un joc dialèctic de complementarietats i d'estimulacions recíproques, havien de comprometre's a donar compliment als objectius que establia la Llei de 1986. La primera actuació de la Campanya, que va néixer amb la voluntat de tenir continuïtat al llarg del temps, va anar encaminada a la captació d'adhesions. Al llarg dels mesos següents, s'hi adheriren quarantacinc ajuntaments, desenes i desenes de centres escolars —tant de primària com de secundària—, nombroses associacions cíviques i culturals, etc. També, nombrosos col·legis professionals: advocats, apotecaris, arquitectes, administradors de finques... L'adhesió implicava una predisposició a dur internament i en el seu àmbit d'influència un procés de recuperació de l'ús de la llengua catalana. I, igual-

ment, la majoria dels partits polítics... El PP, però, mai no es va adherir a la Campanya. Els governs de les Balears i del Consell de Mallorca, que tenien presidents del PP, sí que s'hi adheriren, com si fos un peatge institucional ineludible, però el PP com a organització mai no va donar suport a la Campanya.

Quins foren els principals mèrits i valors d'aquella Campanya que va encapçalar Aina Moll? Pensam que la seva capacitat de comprometre-hi les principals institucions polítiques, la voluntat d'implicar-hi una gran quantitat d'entitats, la seva crida a tota la societat assenyalant la responsabilitat de cada ciutadà en el projecte de l'extensió social de l'ús de la llengua i, finalment, la composició heterogènia i transversal de la massa dels adherits.

Al llarg dels seus sis anys de funcionament, la Campanya va oferir serveis d'assessorament lingüístic i de correcció i traducció de textos, i va donar suport a l'ensenyament de la llengua catalana i en català. També publicà una secció molt didàctica a la premsa, dedicada a combatre els prejudicis lingüístics i a resoldre els possibles dubtes que un ciutadà corrent podia tenir en el cas que es decidís a fer un ús correcte del català. Aquests articles, majoritàriament d'Aina Moll i d'Antoni Ignasi Alomar, foren arreplegats en una dotzena d'opuscles sota el títol genèric *Línia directa*. Així mateix, Moll aquells anys va fer nombroses conferències i intervencions públiques, a llocs i davant públics ben diferents, sempre reclamant als qui l'escoltaven que assumissin un compromís personal amb l'objectiu de la normalització lingüística. La Campanya sempre es va desenvolupar amb uns recursos tècnics molt elementals i amb uns pressupostos escassos, però pensam que és inqüestionable que, malgrat les seves limitacions, les actuacions que va dur a terme varen ser positives. Fou la primera temptativa que hi hagué a les Balears d'impulsar, d'una manera planificada i amb una implicació institucional, una campanya que tenia l'objectiu de fer créixer l'ús del català en tots els àmbits socials. A la fi de l'any 1996, va acabar-se definitivament el seu recorregut.

En un context polític de normalitat nacional —amb uns ciutadans i uns representants polítics del tot lleials a la llengua pròpia del país—, les institucions governamentals són les que haurien assumit el repte de la normalització lingüística. A les Balears, els governants del PP en cap cas no volgueren fer-se càrrec directament d'un projecte d'aquesta naturalesa. En primer lloc, perquè, com a organització, se situaven —per inèrcia o ben conscientment— dins la tradició ideològica d'adscripció nacional castellanoespanyola que, històricament, havia estat la característica de la dreta mallorquina. En segon lloc, perquè el PP comptava amb una base electoral autòctona, urbana i de classe mitjana-alta, que estava profundament desmallorquinizada. La majoria dels dirigents del PP formaven part d'aquell sector de la societat mallorquina que ha fet de l'autoodi un component de la seva identitat. Per tot això, una campanya de foment de l'ús del català que, en bona lògica, hauria d'haver estat absolutament institucional, acabà essent desenvolupada a través d'un orga-

nisme —mixt, híbrid i complex— que es va trobar amb limitacions evidents de disponibilitat de funcionaris i de tècnics, i també amb incerteses pressupostàries periòdiques. En els pressupostos de l'any 1995, el Govern balear, presidit pel PP, ja no hi va posar la partida que s'havia compromès a aportar anualment a la Campanya. Aquest fet més o menys coincideix amb el moment en què Aina Moll es jubila definitivament com a professora d'institut. Els anys anteriors, mentre havia dirigit la Campanya, havia estat en comissió de serveis.

Cap a la meitat de l'any 1995 es va produir un canvi en la presidència del Govern de les Balears. Cristòfol Soler substituï Gabriel Cañellas. I Soler, tant pel seu tarannà com perquè va detectar que socialment el foment de l'ús del català ja era una demanda avalada per un nombre gens insignificant de ciutadans, va fer de la normalització lingüística un dels objectius més publicitats del seu Govern, fins al punt que creà la Direcció General de Política Lingüística. Val a dir que el fet que hagués prioritzat la qüestió de la llengua va ser un dels arguments que varen ser invocats pels sectors influents del seu partit que l'obligaren a dimitir de president, tot just uns sis mesos després d'haver ocupat el càrrec.

Després de l'episodi de la presidència de Cristòfol Soler, la gestió institucional de la política lingüística va començar un altre cicle. Ara i aquí no és el moment de parlar-ne.

DAMIÀ PONS
Secció Històrico-Arqueològica

Un pont entre les polítiques lingüístiques al nord i al sud de l'Ebre

L'any 1983 va ser històric al País Valencià, per la simple raó d'haver-hi estat promulgada, per primera vegada en la seua història, una llei de foment del català, la Llei d'ús i ensenyament del valencià, com sabeu. No era pas una llei de «normalització lingüística» (encara pendent, ai!) i no ho era per decisió expressa del legislador, que la limitava a fomentar usos del català en àmbits que l'articulat legal anomena *oficials* i *normals* i a despenalitzar-ne certes pràctiques. És simptomàtic i desorientador, d'altra banda, que s'autoanomena «d'ensenyament» una llei en què la parcel·la educativa tan sols hi ocupa un espai subaltern. Notem, a més, que aquesta disposició legal fou redactada damunt el motlle de la flamant aleshores Llei de normalització lingüística a Catalunya; aquesta, però, fou sotmesa, durant la redacció de la llei valenciana, a un procés d'afusellament textual, de filtratge rigorós, per tal de porgar-la d'elements clau en la intervenció sociolingüística.¹ Transcorreguts trenta-set anys de la seua vigència, la Llei d'ús continua sent considerada una llei de mínims que, a sobre, no es compleix, entre d'altres causes perquè esbomba drets impossibles de ser exercits, simplement, perquè no disposen de deures correlatius.

Em faig càrrec que el diagnòstic amb què he començat la intervenció fa pinta derrotista; tanmateix, l'he de mantenir, honestament. En qualsevol cas, l'any 1983 la Llei d'ús constituïa un gran motiu d'esperança per al País Valencià, en paral·lel a la seua homòloga del Principat. Fastiguejada per l'atmosfera irrespirable que ens

1. Vegeu V. PITARCH (1984), *Reflexió crítica sobre la Llei d'ús i ensenyament del valencià*, València, Eliseu Climent.

havien imposat els anys de *pesta blava* (que alguns incauts van etiquetar de *batal·la de València*), la societat valenciana rebia amb eufòria el primer govern socialista, amb el president Lerma i un conseller estrella, Ciprià Ciscar. Seria injust no reconèixer que aquest arribava amb ganes d'introduir una reforma en profunditat en l'àmbit social de la normalització lingüística. No en va, el primer pas fet en el desplegament legislatiu de l'Estatut d'autonomia valencià fou la Llei d'ús, que Lerma havia encarregat a Ciscar, una comesa equivalent a la que el president Pujol havia fet al conseller Max Cahner.

Com a responsables immediats de la gestió de la nova política lingüística, Ciscar hi situava Baltasar Vives, director general d'Educació, i Guillem Badenes, cap del Gabinet d'Ús i Ensenyament del Valencià (equivalent, si fa no fa, al Servei d'Assessorament Lingüístic, que dirigí Isidor Marí, els anys 1980-1988). La triada Ciscar-Vives-Badenes procedia dels rengles prenacionalistes del socialisme valencià. Però el país no comptava amb experiència institucional en polítiques sobre la llengua nacional i, doncs, en aquest àmbit, calia improvisar-ho tot; o bé recórrer a l'exemple i suport que oferia Barcelona, una via, d'altra banda, que havia estat força transitada pel valencianisme polític d'ençà de començament de segle.

I és ací on entra en joc Aina Moll, que, recordem-ho, esdevenia la primera directora general de Política Lingüística de la Generalitat de Catalunya (1980-1988), un càrrec que portava adherida la responsabilitat de gestionar un dels eixos fonamentals de la política del govern Pujol. No cal dir que, en la persona de n'Aina, hi conflueixen la idoneïtat indiscutible per a aquest càrrec i, alhora, el compromís personal ferm en la construcció de la catalanitat. En aquest sentit, la parcel·la específica de la normalització lingüística —amb components com l'estandardització— figurava al centre dels interessos —tant en el camp de la investigació com en el de l'activisme civil— de la flamant directora general. Les seues conviccions profundes respecte a la funció de la llengua catalana com a catalitzadora i exponent màxim de la nació formaven part del llegat moral que li havia transmès el pare. El seu compromís, en definitiva, en la catalanitat i, doncs, en la recuperació de la normalitat de la llengua, el va viure amb tensió i sense defallença. Com a mostra il·lustrativa d'això, podem recordar la seua participació en la fundació del Grup Català de Sociolingüística, així com la contribució al Congrés de Cultura Catalana (1975-1976), un dels objectius centrals del qual fou la normalització de la llengua; més tard, n'Aina va ser la coordinadora de l'Àrea 1, «Plantejaments i processos de normalització lingüística» (tinguda a Lleida, 1986) del II Congrés Internacional de la Llengua Catalana. Per cert, fou ella, directora general de Política Lingüística, qui havia invitat Guillem Badenes, en qualitat de responsable directe de l'aplicació de la Llei d'ús, a plantejar la política valenciana sobre la llengua davant els congressistes, una ponència que el cap del Gabinet

d'Ús va exposar en el congrés, sota el títol «La presència de la llengua en el sistema educatiu».²

Aina Moll, aleshores, es trobava immersa, i amb dedicació entusiasta, en el procés de normalització social del català al Principat i, alhora, amb una atenció constant a la dinàmica corresponent que es generava al sud de l'Ebre. Com a pas previ a la Llei de normalització lingüística, la directora general havia engegat, l'any 1982, la campanya de la Norma, sota la consigna memorable «El català, cosa de tots».

Ara i ací convé posar en relleu que, així que fou promulgada la llei del Principat, l'ombra de n'Aina començà a planar, de manera discreta però eficient, damunt els redactors de la llei lingüística valenciana i, també, en certa manera, damunt les primeres iniciatives dutes a terme en l'aplicació d'aquesta mateixa llei. Val a dir que les campanyes de la Norma tingueren una projecció considerable sobre diverses iniciatives engegades per la Conselleria de Cultura valenciana.

Ben mirat, Aina Moll esdevingué l'enllaç directe entre les direccions generals de Política Lingüística de la Generalitat Valenciana i la de Catalunya, la connexió València-Barcelona. Els contactes entre ambdues direccions generals es vehiculen, bàsicament, a través del Gabinet d'Ús i de la Junta Permanent de Català, que fou instituïda, el 1981, com a continuació —recordem-ho— de l'emblemàtic Tribunal Permanent de Català, que presidí Pompeu Fabra. En algun cas puntual, les relacions foren tan estretes que, posem per cas, la redacció i la impressió de la primera prova de la Junta Qualificadora de Coneixements de Valencià tingué lloc al Principat.

També a la Direcció General, que conduïa n'Aina, el Gabinet d'Ús hi va demanar assessorament per al Pla de Formació d'Assessors en l'Ensenyament de la Llengua, una eina que havia de ser fonamental en l'aplicació de la Llei d'ús. I, en efecte, abans que aquesta fos promulgada, tenia lloc a Morella i durant tres jornades, a cavall de la primavera i l'estiu de 1983, l'estatge de formació d'assessors lingüístics de valencià per als nivells educatius de primària i secundària. Per encàrrec de la Conselleria, el curset fou organitzat per l'Institut de Ciències de l'Educació de la Universitat de València. I ara entendreu que no puc estar-me d'esmentar la presència, entre el professorat d'aquell estatge memorable, de l'enyorat Joan Solà.

El mateix any, Expolangues (notem que a la seua inauguració, tinguda a París, el 1983, l'exposició «La Norma: el català cosa, de tots» hi tingué una presència brillant) fou una altra plataforma en la qual n'Aina aconseguí de coordinar projectes de totes dues direccions generals, les quals en alguna mostra compar-

2. G. BADENES (1986), «La presència de la llengua en el sistema educatiu», *Revista de Llengua i Dret*, núm. 8, p. 55-72.

tiren estands. Fou ella també la que invità el Gabinet d'Ús a assistir a Barcelona, l'any 1985, a la presentació del TERMCAT. S'hi produí, tanmateix, entre els dos organismes que comentem, algun episodi advers, com el de la publicació, per part del Gabinet d'Ús, d'un fullet que a la capçalera lluia un títol —al·lusiu al valencià com a llengua dels valencians— expressat en uns termes que induïen a ser interpretats en clau secessionista. La nostra protagonista aleshores hi reaccionà amb un to enèrgic.

Naturalment, també hi hagué el cas d'alguna iniciativa sorgida de les connexions entre ambdues direccions generals —segurament, amb la intervenció de l'Institut de Ciències de l'Educació, de la Universitat de València— que es mustigà pel camí. Fou, per exemple, l'intent d'adaptar al País Valencià el *Nivell lllindar per a la llengua catalana* i el curs multimèdia *Digui, digui...* En aquest sentit, durant els cursos 1985-1986 i 1986-1987, la professora Adela Costa i el professor Miquel Nicolás van dur a terme, a la Direcció General de Política Lingüística, de Barcelona, sessions de treball orientades a conèixer de primera mà el reciclatge del professorat que es feia al Principat, amb l'objectiu de traslladar-ne l'experiència al País Valencià. Mentrestant, tots dos professors van fer aportacions significatives des de l'angle valencià a l'adaptació al català del *Nivell lllindar*, que aleshores elaboraven Joan Melcion i Marta Mas. Decididament, la necessitat ineludible d'estendre l'estàndard català havia començat, doncs, a ser percebuda com una de les grans tasques nacionals pendents i irrenunciabls.

Fet i fet, els contactes personals i la col·laboració institucional d'Aina Moll amb els responsables d'aplicar la Llei d'ús i ensenyament del valencià resten en la memòria d'aquests com unes relacions que foren sovintejades, sempre amistoses i productives; fins i tot, excel·lents. També havien de ser, com a norma, discretes, d'acord amb allò que exigia la conjuntura política, per bé que, potser en alguna circumstància, les tals relacions esdevingueren més subterrànies que no calia.³

Més amunt he remarcat el paper clau que va exercir l'enyorat Francesc de B. Moll en la personalitat catalanista de la seua filla i, doncs, en la sensibilitat amb què ella percebia la realitat valenciana. En aquesta mateixa direcció, al cap d'un temps li arribarien les influències de Manuel Sanchis Guarner —amb qui compartí uns anys de col·laboració fecunda en la redacció del venerable *Diccionari català-valencià-balear*— i de Joan Fuster. Tots dos foren els principals intermediaris entre n'Aina i el País Valencià, als quals encara hi podem afegir els premis Octubre, Max Cahner, Acció Cultural del País Valencià, etc.

3. He d'agrair la informació desinteressada que m'han facilitat Guillem Badenes, Honorat Ros i Avel·lí Flors, tots tres amb càrrecs de responsabilitat, aleshores, al si del Gabinet d'Ús i Ensenyament del Valencià; l'agraïment el faig extensiu al professor Miquel Nicolás, de la Universitat de València, i a Isidor Marí, cap del Servei d'Assessorament Lingüístic (1980-1988) i més tard sotsdirector general de Política Lingüística (1989-1996), de la Generalitat de Catalunya.

Ben mirat, la implicació d'Aina Moll en la tasca ineludible de recuperació de la dignitat de la comunitat catalanoparlant valenciana no solament fou decidida i generosa sinó que, a més, difícilment podia haver estat de cap altra manera, tenint en compte el seu compromís indefugible en la catalanitat.

Certament, l'any 1988 li arribà l'hora de deixar el càrrec de directora general, però la debilitat per la planificació lingüística ja no l'abandonaria. Aleshores passà a coordinar la Campanya de Normalització Lingüística de les Balears i, tot seguit, fou assessora del seu Govern en aquesta parcel·la de la política oficial.

Tothom ha reconegut sempre que, en l'exercici de les seues activitats institucionals, Aina Moll hi va mantenir indefectiblement la fermesa de dona de combat, en la línia del pare, i alhora de persona de diàleg, talment com el seu admirat Manuel Sanchis Guarner. Amb raó, el periodista Tomàs Delclòs, a *El País*, hi va identificar la nostra Aina com «el combat per la llengua i la concòrdia». Segurament hem d'atribuir aquest tarannà al fet que ella era ben coneixedora de la complexitat del panorama sociolingüístic actual, no sols del País Valencià sinó també del conjunt dels Països Catalans; així mateix, era conscient dels esculls, sovint insuperables, que s'interposen en el camí vers la reversió de la situació present, davant la qual calia engegar tots els mecanismes disponibles de tacte i diàleg. Malgrat tot, mai no va manifestar desànim davant d'unes tals adversitats. Més tard, una Aina que enfilava el tram darrer de la seua vida, al parlament que va fer en l'acte de la seua investidura com a doctora *honoris causa* per la Universitat Oberta de Catalunya, hi continuava urgint lucidesa i decisió en la formulació d'estratègies que havíem de fixar per tal de progressar en la recuperació de la normalitat comunicativa a compartir per tota la catalanitat, sense excepcions, a la qual reclamava «el coratge de defensar el català com a llengua pròpia».

Ras i curt: la reflexió i l'activisme a l'entorn de la llengua catalana, això és, la vindicació de la seua unitat i la militància en la seua normalització social foren el canemàs de la conducta personal i civil d'Aina Moll. La situació present de fragmentació nacional (manifesta a través d'excrecències secessionistes, i ací tant és el gonellisme com el blaverisme) i la correlativa i fràgil consistència de la catalanitat (i farien bé els catalanescos de prendre'n nota) constituïren la raó de la conducta de n'Aina, al llarg de tota la vida.⁴

Al capdavall, la seua militància estava concentrada en la batalla per la llen-

4. Vegeu A. MOLL (1994), «Problemàtica del català estàndard», a *Actes del Cinquè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes* (Andorra, 1979), Barcelona, PAM, p. 571-585; «Dialectes i llengua estàndard» (1994), a A. MOLL, *La nostra llengua*, Mallorca, Moll, p. 87-93; «El paper de les institucions públiques en la normalització lingüística» (1997), a *Jornades de la Secció Filològica de l'IEC a Mallorca* (18-19 octubre 1996), Barcelona i Mallorca, IEC i UIB, p. 55-61; «Nous reptes per als nostres països: perspectives i estratègies de futur» (2003), a J. MARTÍ (cur.), *Nous reptes per als nostres països: perspectives i estratègies de futur*, Barcelona, IEC, p. 13-24.

gua, plantejada —fixem-nos-hi bé— en unes coordenades d'acció fonamentalment cultural. Ella mateixa no es cansà d'insistir-hi: no hi ha més via d'accés a la reconstrucció de la nació catalana que l'estrictament cultural. L'alternativa política —afirmava, tot reblant el clau— és falsa, per tal com —argumentava— la pretensió de crear avui nous estats, en el nostre entorn politicosocial, no té sentit ni possibilitats d'èxit. Heus ací la percepció d'una Aina en l'exercici de directora general, raonablement identificada amb el sistema autonomista, escandalosament ingènua en la seua fe en la Constitució espanyola que, segons ella, obri les portes a una vida plena de la nació catalana, això sí, «a condició que sigui interpretada segons l'esperit amb què fou redactada».⁵ Una cautela, com podeu observar, que ara podem qualificar de desconcertant, sobretot si tenim en compte que procedeix d'Aina Moll.

I val a dir que, amb aquesta faceta, ella se'ns manifesta com a personatge d'una altra època, que tant de bo tinguem superada. Era l'Aina Moll autonomista, una condició personal que ella va desplegar —no ho oblidésem pas— amb honestedat i generositat, sens dubte, amb la coherència moral i intel·lectual que aleshores hom podia esperar. De fet, la vitalitat de la llengua catalana, no solament al Principat i a les Balears, sinó també al País Valencià, per descomptat, manté ara mateix deutes impagables amb l'aportació formidable que hi va fer al seu temps l'enyorada Aina Moll.

VICENT PITARCH I ALMELA
Secció Filològica

5. A. MOLL (1989), «Llengua i nació», a *El nacionalisme català a la fi del segle xx: II Jornades* (Girona, 1988), Barcelona, la Magrana i Edicions 62, p. 100.

**Aina Moll, científica, acadèmica
i servei a la llengua**

Aina Moll, universitària i membre de l'Institut d'Estudis Catalans

Recordar els amics és acostar-los al cor (re-cor-dar). Recordar avui Aina Moll és renovar els sentiments d'estima i admiració per la seva obra i les seves qualitats humanes. Estima i admiració per una dona de dimensió polièdrica, com un edifici de múltiples activitats, desenvolupades amb professionalitat, que marida qualitats com investigadora de la llengua, docent, promotora lingüística, editora, dialectòloga, apologeta, lexicògrafa, dona de seny... Un edifici, amb un frontispici on s'inscriu amb lletres exuberants aquest lema: «amor al país, amor a la llengua».

Quan va néixer, un amic de la família, el jesuïta Miquel Alcover, germà de mossèn Alcover, en visitar els pares, segons explica Moll a *Els meus primers trenta anys*, es va lamentar que fos una nina: «—Jo hauria volgut que fos un nin, perquè estudiàs» —va exclamar. Les paraules del visitant eren heretatge d'una concepció troglodítica, amb un ròssec no superat encara, de discriminació sexista del paper de la dona en la família i en la societat, que el futur de la peticona s'encarregaria de desmentir: estudiaria i arribaria molt lluny en el món de les lletres, de l'ensenyament i del compromís cívic. A l'antípoda d'aquella actitud es trobava la de mossèn Alcover, que va celebrar amb joia el naixement de la criatura, que anomenava afectuosament *na Molleta*.

Em plau avui agrair a la Secció Filològica la invitació a participar en aquest acte en record de la meva amiga i col·lega, de la qual parlaré breument com a universitària i com a membre de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans.

Pel que fa al primer aspecte, *universitària*, recordant que el llatí *universitas* era el començament de la denominació medieval *Universitas magistrorum et scholarium*, em referiré a n'Aina com a alumna de la Universitat de Barcelona i altres universi-

tats europees, i també com a docent universitària indefectiblement unida a l'activitat investigadora en el sentit més ampli del mot.

La vaig conèixer a la Universitat de Barcelona, condeixeble en la Secció de Filologia Romànica. Ella cursava el tercer any i jo el primer d'aquesta especialitat de filosofia i lletres. Ens vèiem sovint, parlàvem de problemes de la llengua, criticàvem algun professor i aviat ens va unir una amistat entranyable que va créixer amb els anys. El nostre admirat mestre, Antoni M. Badia Margarit, no es limitava a captivar-nos amb les seves classes d'història de l'espanyol, lingüística romànica i gramàtica històrica, sinó que, fomentant la relació mestre-alumne, ens posava en contacte amb la natura, organitzant excursions a diversos llocs de Catalunya. Mai no oblidaré la que vam fer al Matagalls, on, sorpresos per una boira sobtada, desorientats, vam haver de passar la nit a la muntanya, cercant llenya, encenent una foguera, i, al seu escalf, resant el rosari i cantant cançons nostrades, fins que els pares d'una condeixeble ens van venir a rescatar. Van ser moments d'incertesa i de forta companyonia que van fer més fermes els inicials vincles d'amistat que ens unien. Durant el darrer any de la carrera, va col·laborar, com jo mateix, en les tasques d'organització del VII Congrés Internacional de Lingüística Romànica, celebrat a Barcelona (1953), que va suposar la internacionalització de la nostra llengua i la presència a casa nostra dels grans romanistes del moment, molts d'ells coneguts a través de la bibliografia dels cursos, però que va poder conèixer personalment (Wartburg, Carnoy, Coromines, Max Leopold Wagner, Seguy, Rohlf, Pottier, Joseph Piel, etc.). Acabada la carrera amb premi extraordinari, va assistir a congressos de filologia romànica (Florència, Estrasburg, Madrid, Nàpols), va realitzar estades a l'estranger, en centres universitaris diversos, per ampliar estudis lingüístics: París-Sorbona (amb Pierre Fouché), Estrasburg (fonètica, amb Georges Straka), Frankfurt del Main (amb Von Richthofen), Zuric (amb Arnald Steiger). Amb una carrera d'èxits acadèmics i un bagatge curricular brillant, va esdevenir ajudant de Badia en l'assignatura de gramàtica històrica espanyola, càrrec al qual va renunciar per establir-se a Mallorca, on va tenir l'oportunitat de ser nomenada professora de lingüística romànica d'aquella universitat. Malauradament, aquest ensenyament només va durar un curs a causa de l'animadversió envers ella d'un col·lega influent que va posar obstacles a la seva continuïtat, estroncant així una carrera universitària que s'augurava brillant. Arran d'aquest contratemps, n'Aina desviaria la seva futura trajectòria cap a altres actuacions, com la docència en l'ensenyament secundari, la redacció de llibres de text de francès, la responsabilitat editorial, la col·laboració en el *Diccionari català-valencià-balear* (DCVB), treballs per a la publicació de l'*Atlas lingüístico de la península ibérica* (ALPI), etc. És ben lamentable que actituds com aquella, de gratuïta malvolença cap a una persona valuosa i la seva família, que tant havia treballat i treballava per la defensa i el foment de la cultura catalana, veiés tallat el fil d'una vocació que s'augurava fecunda.

La vessant *investigadora* d'Aina Moll, que ja s'havia manifestat tímidament en un treball de batxillerat sobre el vocabulari de Joaquim Ruyra, s'inicia amb la preparació de la tesi sobre els parlars eivissencs (1953), que va implicar una ímproba labor de recollida de dades sobre un dialecte altament atractiu pel seu arcaisme, potència creadora, distanciament de la resta del balear, complicitat amb el valencià, fidelitat a la cultura popular, etc., al qual farà referència més endavant. Tanmateix, l'elaboració de la tesi es va endarrerir a causa de la incorporació de la nostra filòloga als treballs de redacció dels dos darrers volums del *Diccionari* i la col·laboració, com a becària del Consejo Superior de Investigaciones Científicas, amb Sanchis Guarner —acollit per Francesc de B. Moll a les tasques lexicogràfiques d'aquest—, en la preparació de la cartografia del primer volum de l'ALPI; un fitxatge que va beneir Rodríguez Castellano, col·laborador d'aquesta obra, amb paraules laudatòries, ja que la considerava «garantía de seguridad». Efectivament, n'Aina gaudia d'experiència geolingüística per les enquestes, de tres mesos de durada, que havia seguit amb el seu pare arran de la col·laboració d'aquest en la magna empresa de l'esmentat ALPI. També va contribuir a l'arraconament definitiu de la tesi el seu accés al professorat de secundària, com a docent de francès (els qui tenim aquesta experiència sabem de la dedicació que s'exigeix a un professor d'institut), primer com a interina i després com a catedràtica per oposició amb el número 1. L'ocupació quotidiana a l'ensenyament, per al qual sentia autèntica vocació i que es va manifestar amb un unànime reconeixement per part de les alumnes, va empènyer n'Aina a redactar manuals de francès, seguint en certa manera la trajectòria del seu pare, que havia publicat manuals d'italià (jo mateix me'n vaig servir al meu batxillerat) i d'alemany (la meua professora estava encantada amb la gramàtica de Moll). Tretze manuals, de nivells diferents, amb matèria molt treballada, explicada clarament, de modèlica exposició pedagògica i paral·lels en qualitat als del seu pare. Aquest tipus de treballs, considerats escolars, per mi tenen també un valor de recerca, pel que impliquen d'esforç de síntesi, d'ordenació del rang progressiu de dificultat d'aprenentatge de l'idioma; treballs que, com l'ensenyament de segones llengües, s'encabeixen dins la disciplina de la lingüística aplicada, amb una metodologia avui enriquida amb copiosa bibliografia (cal valorar aquesta estratègia sobretot si l'autor ha mostrat abans la seva expertesa en la investigació més profunda). Igualment, cal esmentar les nombroses publicacions divulgatives d'aclariments de dubtes sobre lèxic o ortografia explanats en els textos de *Línia directa amb la Campanya de Normalització Lingüística*, on s'explicaven, s'aclarien i es justificaven decisions que afectaven la normativa; en especial, en relació amb la varietat balear. Per explicar l'ús de l'article salat segons els registres, justificar *benzinera* en comptes de *benzineria* o defensar el nom de la llengua o els usos de *servei/servici*, cal tenir una sòlida formació dialectològica, gramatical, històrica i sociolingüística; en suma, cal haver fet investigació per no emetre interpretacions inexactes o esbiaixades de la realitat idiomàtica.

La col·laboració al DCVB té lloc entre 1954 i 1956 i s'estén sobre els volums IX i X. Seguidora de l'obra titànica, ingent, providencial, del seu pare, ella va fer córrer tinta per defensar-lo d'interpretacions injustes o esbiaixades. I així, remarcava que, quan es deia simplement *Diccionari Alcover*, no es reflectia la immensa feinada de Francesc de B. Moll, que, a més d'integrar l'obra a la unitat ortogràfica, va salvar la seva continuïtat i va inocular-li un valor científic que era més dubtós en la ploma del canonge, de l'«home de combat». Afegia que era altament afalagador que l'obra adesiara fos coneguda com *el Diccionari* per antonomàsia i que el títol —aparentment fraccionari, de *Diccionari català-valencià-balear*, mantingut per respecte al seu mentor— s'havia d'interpretar a través del subtítol —*Inventari lexicogràfic i etimològic de la llengua catalana en totes les seves formes literàries i dialectals, recollides dels documents i textos antics i moderns, i del parlar vivent al Principat de Catalunya, al regne de València, a les Illes Balears, al Departament francès dels Pirineus Orientals, a les Valls d'Andorra, al marge oriental d'Aragó i a la ciutat d'Alguer de Sardenya*. A més, n'Aina subratllava amb raó que, sense Alcover, no hauríem tingut *Diccionari*, ni una figura com Francesc de B. Moll; ni —hi afegiria jo— el *Diccionari etimològic* de Coromines no hauria estat tan complet. I no hauríem d'oblidar la col·laboració popular en l'arplega de materials. Ciència i poble bellament maridats. Encara he d'aportar una puntualització de n'Aina sobre el *Diccionari*, a propòsit de les paraules de Carles Riba al pròleg de la segona edició del *Diccionari general*, «la disposició tipogràfica —deia el gran hel·lenista— de tots els materials en peu d'igualtat fa arriscada la seva consulta», oblidant el caràcter orientador de cara a una llengua de referència ostensible en la condemna de castellanismes (**borrador* cedia el lloc a *esborrall*, **fresa* era substituït per *fraula* o *maduixa*) o la remissió de variants fonètiques, sovint dialectals, a la forma preferent o més general (*mus/mos* era remès a *nos* i *ens*, *dijuni* a *dejuni*, *nuu* a *nus*, *guinavet* a *ganivet* o *almela* a *ametlla*). Els localismes més cridaners rebien la nota de «molt dialectal» (per ex., *llavora* 'llavor' i 'truja de llavor'); a més, quan calia, marcava aspectes funcionals de certs usos, com l'infantil (*missa* 'església'). Pel que fa a la morfologia, quan inclou les variants flexives del verb *conèixer*, marca amb negretes les formes baleàriques que són «d'ús literari». Una estratègia exhaustiva, inclusiva, però orientadora cap a un model de llengua unitari i compartit.

He parlat abans de la tesi, que va abandonar davant altres urgències, però ens n'ha deixat una mostra (que jo mateix vaig qualificar de «ben rica i prometedora») i que anunciava el rigor i excel·lència de l'obra; em refereixo a l'article «Sufijos nominales y adjetivales en ibicenco» (Moll, 1957), on fa la distinció exhaustiva i fina de sufixos segons la seva vitalitat; en destria els morts (-*ard*, com *moscard*) dels paralitzats (-*ea*, com *al·lotea*; -*òrum*, com *robotòrum*) i dels productius (com *manassa*), i anota que les activitats marineres dels eivissencs han provocat —dins l'arcaïtat del dialecte— la presència d'alguns sufixos de procedència forana

(com *-illo*, de *homenillo*; *-ico*, de *homenico*). La qualitat del treball augurava la qualitat de la tesi, malauradament frustrada per les circumstàncies. Joan Coromines, sabedor d'aquest treball de n'Aina, li va adreçar una carta (1977) on li adjuntava uns articles sobre mots relacionats amb l'eivissenc i, alhora, la convidava a assistir a unes sessions científiques que ell celebrava a Pineda on hi hauria Joan Bastardas, Antoni Badia, Joaquim Rafel i jo mateix. És una mostra de l'interès que la contribució de n'Aina havia despertat en l'ànim de l'eminent lexicògraf. N'Aina li respongué fent algunes matisacions i aprofità l'ocasió per reconvenir amablement alguns comentaris negatius que havia fet al *Diccionari etimològic* castellà sobre alguns col·legues, una pràctica que el gran filòleg no s'estalvià de fer en el *Diccionari etimològic* català sobre l'obra d'Alcover-Moll.

La Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans necessitava una figura com Aina Moll per recollir el seu saber i experiència en els treballs de lexicografia i estandardització. I, així, el 1993 va ser acollida a la docta acadèmia, que freqüentava assíduament (només el sotrac de la seva malaltia li ho va impedir) i on va intervenir activament. Ella va ser una veu autoritzada per al desenvolupament d'un model de llengua que combina unitat i diversitat, cohesió i participació, de manera que la comunicació entre els parlants sigui fluida i sense entrebancs i, alhora, aquells s'hi sentin representats i adherits. Els mestres Pompeu Fabra i Francesc de B. Moll n'havien establert la pauta.

En relació amb aquest tema, voldria cridar l'atenció sobre l'actitud ètica, profundament humana, que va tenir n'Aina a propòsit de les crítiques a la primera edició del *Diccionari de la llengua catalana* (DIEC, 1995). I tornem a la faceta de polemista assenyada de la nostra Aina. La publicació del DIEC va rebre diverses crítiques, entre les quals l'article «El diccionari de l'Institut. Una aproximació sistemàtica», publicat a *Els Marges* per quatre filòlegs. Quan ningú pràcticament havia reaccionat davant les crítiques o justificant els canvis introduïts, Aina Moll va sortir a la palestra amb valentia i objectivitat amb un llarg article de cent divuit pàgines (*Els Marges*, núm. 143 a 146), on, partint d'una asserció comunament admesa que tot diccionari té defectes, rebatia el suposat caràcter improvisador del DIEC i el fet de no haver pres com a punt de partida el diccionari d'Enciclopèdia Catalana; analitzava, justificava i criticava casos concrets referents a l'ús de marques geogràfiques, la frontera entre lèxic general i terminologia, les remissions, els àmbits general i restringit, els manlleus, la feminització, etc. És un document valuós, fet a títol personal, amb què fa front, amb arguments, fruit d'una sòlida formació en lingüística, a les crítiques parcials i sovint injustes dels quatre «zelosos» analistes.

La meua vida acadèmica presenta alguns paral·lelismes amb la de n'Aina. Vam estudiar filologia romànica a la nostra estimada *alma mater*, vam tenir premi extraordinari de final de carrera, ens vam formar en universitats estrangeres, vam accedir a una càtedra de francès d'institut, hem cultivat la dialectologia amb espe-

cial interès per l'eivissenc, hem practicat enquestes dialectals i hem participat en l'elaboració de mapes lingüístics, tenim un centre escolar amb el nostre nom i hem compartit l'honor de pertànyer a la Secció Filològica de l'IEC —on hem intentat implementar el lèxic acadèmic amb la nostra experiència i modèstia del nostre saber. Però, en aquesta planura d'equivalències, s'aixeca, com un turó fèrtil on han fet niu la intel·ligència i el seny, la teva empenta per defensar el català com a llengua pròpia i lluitar pel seu arrelament, per aixecar l'estendard de l'estàndard, unitari i —ahora— policrom, federal, polifònic, amb veus i colors de tota l'àrea idiomàtica; per estendre des d'instàncies de govern l'ús social de la llengua catalana. El teu prestigi social i cívic potser va contribuir a difondre a Catalunya la variant mallorquina del teu prenom, *Aina*, amb una *a* diftongada on la *i* implosiva fa de pont suau amb la nasal i endolceix el nom.

Gràcies, Aina, per tantes coses que ens has regalat; el nostre record serà constant i el teu exemple, amerat de ciència, ètica, solidaritat, escodrinyl lexical, pedagogia i persuasió, ens acompanyarà sempre, *indesinenter*, com les ones damunt la llongada de la platja, com les pedres perdurables dels nostres talaiots.

JOAN VENY
Secció Filològica

Aina Moll i Joan Veny (Palma, 16 d'agost de 2016).
Fotografia de Dora Moll Marquès.

BIBLIOGRAFIA

- ARNAU I SEGARRA, Pilar (2019). «Unes cartes sobre l'amistat filològica entre Aina Moll i Joan Coromines». *Randa*, núm. 83, p. 127-136.
- CABRÉ I CASTELLVÍ, M. Teresa (2019). «Aina Moll, una lluitadora nata». *Terminàlia*, núm. 19, p. 68-72.
- DCVB = ALCOVER, Antoni M.; MOLL, Francesc de B. (1930-1962). *Diccionari català-valencià-balear*. Palma de Mallorca: Moll. 10 v.
- DIEC = INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS. *Diccionari de la llengua catalana* (1995). Barcelona: Edicions 62: Publicacions de l'Abadia de Montserrat; Palma de Mallorca: Moll; València: Edicions 3 i 4.
- ESTEVE, Francesc; FERRER, Josep; MARQUET, Lluís; MOLL, Juli (1998). «El diccionari de l'Institut. Una aproximació sistemàtica». *Els Marges*, núm. 60 (abril), p. 5-96.
- FABRA, Pompeu (1954). *Diccionari general de la llengua catalana*. Barcelona: López Llausàs.
- Historia interna = La historia interna del 'Atlas lingüístico de la península ibérica' (ALPI): Correspondencia (1910-1976)* (2009). Introducció, selecció i notes de Santi Cortés i Vicent García Perales. [València]: Universitat de València.
- Línia directa = Línia directa amb la Campanya de Normalització Lingüística*. Palma: Conselleria d'Educació i Cultura. Direcció General de Política Lingüística.
- MARÍ, Isidor (2019). «Aina Moll, un reconeixement general», *Serra d'Or*, núm. 714, p. 29-31.
- MOLL, Aina (1957). «Sufijos nominales y adjetivales en ibicenco». *Revista de Filología Española*, vol. 41, núm. 1/4, p. 342-371.
- (1999). «El "Diccionari" de l'Institut. Aproximació a una altra aproximació». *Revista de Catalunya*, núm. 143, p. 116-154; núm. 144, p. 157-172; núm. 145, p. 96-131; núm. 146, p. 84-105.
- (2003). *Francesc de B. Moll: La fidelitat tossuda*. Palma: Ajuntament de Palma.
- MOLL, Francesc de B. (1970). *Els meus primers trenta anys (1903-1934)*. Mallorca: Moll.
- MOLL KAMMERICH, Susanna (2019). «Aina Moll, la tenacitat amable». *Les notícies de llengua i treball*, núm. 48, p. 35-37.
- VENY, Joan (2011). «Homenatge a Aina Moll». *Lluc*, núm. 876 (abril-juny), p. 23-24.

Aina Moll i el Grup Català de Sociolingüística

El Grup Català de Sociolingüística és el nom que va tenir en la seva primera època, els anys setanta del segle passat, l'actual Societat Catalana de Sociolingüística, filial de l'Institut. L'inici del Grup, que va reunir persones interessades en l'estudi de la situació social del català, es produí el 1973, poc temps després d'haver aparegut la disciplina a escala mundial. El promotor de l'entitat més reconegut en aquell moment era Lluís V. Aracil, que ja havia tingut contactes amb els creadors de la disciplina, a Europa i Amèrica.

Aina Moll va integrar-se al Grup molt poc després que es produïssin les primeres reunions de l'entitat. Hi va entrar el 1975, i precisament per mitjà de l'Aracil, que ja coneixia les activitats de l'Aina en diversos camps.

Una de les primeres actuacions importants del naixent Grup Català de Sociolingüística va ser integrar-se al gran procés de reflexió col·lectiva que fou el Congrés de Cultura Catalana, celebrat del 1975 al 1977, al final de la dictadura. El Congrés constituí una gran mobilització de persones de tots els àmbits socials, culturals i territorials dels Països Catalans, encaminada a reflexionar, en un moment en què s'albirava el canvi de règim, sobre com havia de ser la nova etapa, tant des del punt de vista polític com de tot ordre. Els membres de l'acabat de sorgir Grup Català de Sociolingüística s'integraren a l'Àmbit de Llengua del Congrés i en foren l'ànima.

Una de les activitats de l'Àmbit de Llengua del Congrés fou treballar a favor del reconeixement oficial del català, tasca en què s'integrà plenament l'Aina. Fou una de les impulsores d'una campanya per la cooficialitat del català, promoguda inicialment des de Mallorca, i que propugnava demanar la cooficialitat del castellà, el català, el gallec i l'eusquera a les institucions centrals de l'Estat; cal tenir en

compte que en aquell moment s'estava redactant la Constitució espanyola. A l'esmentada campanya, s'hi oposaren els promotors d'una campanya per l'oficialitat del català, que propugnaven l'oficialitat única del català als Països Catalans. En realitat es tractava de plantejaments no necessàriament contradictoris, perquè bàsicament eren objectius referits a àmbits territorials diferents; la primera campanya es referia a l'Estat espanyol, i la segona, als Països Catalans, però el fet és que van donar lloc a un debat intens, en el qual l'Aina participà activament. Hi va defensar amb fermesa i convicció la seva posició; en essència, considerava que l'única manera que el català tingués l'estatus que li pertocava i que necessitava per a la seva plena recuperació era que fos cooficial en l'àmbit de l'Estat espanyol. Més tard, en un article a *l'Avui*, el 1989, havent quedat ja enrere la redacció de la Constitució espanyola i dels estatuts d'autonomia, argumentava la bondat d'haver defensat en el seu moment la cooficialitat de les quatre llengües en l'àmbit estatal, tot i veient clarament la dificultat de la comesa.

Cal dir que al final del Congrés, en el redactat de les resolucions de l'Àmbit de Llengua que es va consensuar entre els participants, es tingueren en compte els plantejaments de les dues campanyes. Es va parlar d'un objectiu futur llunyà que seria l'oficialitat territorial única, però que vindria precedida per una sèrie indefinida d'etapes en les quals es combinarien les oficialitats de manera gradual, d'acord amb la voluntat democràtica de cada època i de cada territori. Aquests plantejaments ara poden semblar ingenus, a la llum de la història viscuda durant les últimes dècades, però cal tenir en compte que en aquell moment sortíem d'una llarga etapa en què aquestes qüestions no s'havien pogut ni plantejar ni portar a la pràctica, i no coneixíem clarament els condicionaments amb què ens trobaríem.

Una altra de les actuacions importants del Grup Català de Sociolingüística en què va participar activament l'Aina, just en acabar-se el Congrés de Cultura Catalana, va ser l'organització de la segona activitat científica d'abast internacional —de fet, d'abast mundial— que va organitzar el Grup, el Seminari Internacional de Sociolingüística de Perpinyà, que va tenir lloc el juliol del 1977, durant dotze llargs dies. Aquest seminari fou convocat a iniciativa del Grup Català de Sociolingüística i sota els auspicis del Research Committee on Sociolinguistics i del Centre Mondial d'Information sur l'Éducation Bilingue, mentre que l'Institut de Recherche en Sciences de la Communication et de l'Éducation (de Perpinyà) i el mateix Centre Universitari de Perpinyà en van fornir la infraestructura.

Poc després, una vegada restaurada l'autonomia de Catalunya, i havent aparegut una normativa catalana que creava un registre d'associacions sota el control de la Generalitat, els promotors del Grup Català de Sociolingüística van pensar que era el moment de formalitzar-ne l'existència. Es va legalitzar llavors l'entitat, i en els estatuts de l'associació, aprovats el 1981, consta una llista de divuit fundadors, entre els quals hi ha Aina Moll.

Mentrestant, l'Aina, l'any anterior, el 1980, tot i que es mantenia com a membre activa del Grup, va ser nomenada la primera directora general de Política Lingüística de Catalunya. D'entrada, va pensar en els integrants del Grup per ajudar-la en la nova i apassionant tasca de construcció institucional. Fins i tot, va arribar a considerar la possibilitat d'integrar d'alguna manera els membres del Grup en les tasques de la Direcció General, qüestió que va ser debatuda en reunions del Grup. Finalment, aquesta possibilitat no es va considerar viable. En qualsevol cas, cal dir que, ja des del principi i en totes les èpoques, la col·laboració entre la Direcció General de Política Lingüística i el Grup ha estat important i productiva, en diversos aspectes.

Una altra de les qüestions de què es va ocupar el Grup durant aquells primers anys de l'autonomia, i en la qual tingué una participació l'Aina, va ser la reflexió sobre el model lingüístic de l'escola catalana. La construcció del model escolar català vigent durant les darreres dècades va ser costosa, complexa i difícil, no exempta de polèmiques, i en alguna d'aquestes polèmiques l'Aina hi va tenir també un protagonisme, en part, a través del Grup Català de Sociolingüística.

Cal tenir en compte que la reivindicació del català a l'escola va agafar embranzida quan, els anys seixanta, l'Organització de les Nacions Unides va fer una declaració a favor que l'ensenyament fos en la llengua materna dels alumnes, una declaració probablement lligada al procés de descolonització que s'estava produint en aquella època. Aquesta declaració va ser molt celebrada a Catalunya, i va donar peu a una campanya en defensa de la llengua catalana, en la mesura limitada que es podia fer quelcom així en ple franquisme. De fet, històricament, a Catalunya s'havia reivindicat l'escola en llengua materna, entre altres motius perquè, fins als anys cinquanta del segle passat, el català hi era la llengua familiar molt clarament majoritària.

Per tot plegat, i per altres factors, a Catalunya, en el moment de l'inici de l'autonomia, sectors influents del catalanisme polític i cultural en principi continuaven sent partidaris d'estructurar lingüísticament l'escola d'alguna forma a partir de la llengua materna. Per exemple, repartint els alumnes en aules diferents segons la llengua dins de la mateixa escola o, fins i tot, amb pissarres diferents dins de la mateixa aula. Així és com en un moment inicial de reflexió es va produir una polèmica sobre com havia de ser lingüísticament l'escola catalana. Un dels escenaris en què es va portar a terme aquesta polèmica va ser el Grup Català de Sociolingüística, que agrupava la major part dels sociolingüistes més actius, i l'Aina va intervenir en aquest debat posicionant-se, clarament des del primer moment, per una sola escola amb el català com a llengua vehicular. Com és sabut, posteriorment es va arribar a un consens, en part perquè es va veure que la immersió havia estat un èxit al Quebec, i la idea d'una escola amb un sol model lingüístic, avui anomenat *de conjunció*, es va generalitzar, de tal manera que així es va aplicar en

el model escolar vigent fins avui. En aquella polèmica inicial recordo que l'Aina hi va aplicar algunes de les seves virtuts, com ara la independència de criteri, la tenacitat i la recerca del consens.

D'altra banda, una vegada concretat el model, l'Aina va assumir-lo plenament i el va defensar en tot moment, amb la qual cosa va contribuir al difícil procés que es va posar en marxa fins a assolir-ne la instauració plena.

En resum, l'Aina va ser sempre membre de l'avui Societat Catalana de Sociolingüística, i hi tingué una participació destacada, sobretot en la primera època d'aquesta entitat, quan s'anomenava Grup Català de Sociolingüística. Just quan acabava d'entrar al Grup, va col·laborar activament en la comesa probablement més important que va fer l'entitat en els seus inicis, els anys setanta, que fou la seva participació en l'Àmbit de Llengua del Congrés de Cultura Catalana. L'Aina s'ocupà sobretot de la campanya per la cooficialitat del català en els òrgans de l'Estat, i també intervingué activament en el debat que es va produir entorn d'aquesta qüestió. Posteriorment, quan es va legalitzar el Grup, l'Aina en va ser un dels divuit membres fundadors. En aquella època, l'Aina també va participar activament en la polèmica que es va produir en el si del Grup sobre la importància que calia donar a la llengua materna en l'estructuració lingüística del sistema escolar. Ella va defensar des del primer moment que el català hi fos l'única llengua vehicular. Així doncs, també des del Grup Català de Sociolingüística, l'Aina es va ocupar amb fermesa i eficàcia de la gran tasca de la seva vida, que va ser treballar en favor de la llengua catalana.

JOAQUIM TORRES-PLA
Xarxa CRUSCAT i Societat Catalana de Sociolingüística

Els cursos d'estiu i la Porciúncula

Després de les intervencions tan exactes, emotives i completes que m'han precedit sobre la personalitat de l'Aina, aquí hi afegiré seleccions, matisacions i alguna derivació personal a partir dels cursos que es van dur a terme a la Porciúncula. Ho faré en tres parts. Una primera, sobre característiques fonamentals d'aquella activitat; una segona, relativa a detalls particulars que van ultrapassar l'experiència, i la darrera, en què afegiré encara unes adients notes anecdòtiques viscudes personalment amb l'Aina a Mallorca mateix.

En l'exposició combinada d'aspectes transcendentals i circumstancials, em cal assenyalar com a preàmbul que, des de l'entorn social que vaig viure a Barcelona, a partir de la dècada dels setanta, arran de les primeres reivindicacions populars per a la consolidació dels Països Catalans, el català havia començat a instal·lar-se sobretot a la Universitat. Abans, en la meua habitud personal, compartida per gairebé tots els meus coetanis, fins aleshores el català només l'havia rebut d'una manera una mica ritual a l'escola, al catecisme i als sermons de l'església del poble. Però, com a estudiant, tant a l'Institut com a la Facultat totes les matèries s'exposaven en castellà. I com a professor universitari, almenys durant els primers cursos, també l'utilitzava a classe, com tothom..., fins que els sentiments de pancatalanitat van iniciar el procés que en poc temps es va generalitzar. Per això, en aquest sentit, la Porciúncula va començar obrint de bat a bat, i oficialitzant, aquella constel·lació. Dit d'una manera sumària, va ser sobretot una explosió de molt amistosa convivència vocacional, i alhora vacacional, de tots els que la vam viure.

El testimoni personal que tinc sobre aquella experiència és inevitablement anecdòtic, però d'una manera automàtica, o espontània, adreçat cap al reconeixe-

ment de la inspiració que hi va posar l'Aina junt amb el seu pare, que ja coneixia de temps enrere, i el doctor Antoni Badia i Margarit, el meu mestre principal. Els primers anys és quan l'Aina, juntament amb el doctor Badia, va ser la coordinadora dels cursos d'estiu de català a Mallorca —organitzats per la càtedra Ramon Llull— a la Porciúncula de S'Arenal.

La Porciúncula, la *Porci*, era la llar dels pares franciscans amb l'escola, l'església, el convent, els aularis, el menjador, els jardins, el camp d'esports, la residència...; amb la porteria del Padre Francisco, l'hort, la granja amb el pare Jaume, l'estable amb l'euga Castanya i els corrals on naixien els porquets. Jo hi vaig participar molts dels estius, però no puc precisar-ne alguns detalls, començant per tots els anys en què s'hi van impartir cursos. Crec que de 1978 fins almenys 1990, durant unes tres setmanes dins el mes de juliol.

Entre les activitats acadèmiques hi havia un predomini de cursos de filologia, lingüística i literatura. I entre els professors —espero no deixar-me'n cap, o no gaires, si de cas—, hi van participar Joan Veny, Gabriel Oliver, Joan Solà, Gabriel Bibiloni, Pere Joan Quetglas, Josep Antoni Grimalt Gomila, Ramon Caballé, Joaquim Rafel, Gabriel Barceló, Isidor Marí, Catalina Calafell, Joan Martí i Castell, Joaquim Viaplana, Antoni Ferrando, Joaquim Miralles, Vicent Pitarch, Vicent Simbor, Vicent Salvador, Emili Casanova... I alguns més, com ara col·legues amb fills, com David Romano amb la Susana, l'Alberto i el Víctor; Joaquim Mallafrè amb la Marta i el Quim; Oriol Vergés amb l'Oriol, la Glòria, la Mariona i l'Eulàlia; Teresa Cabré amb el Toni, l'Albert i l'Eva, i jo mateix amb la Dacia i la Silvana.

També es van rebre invitats magistrals com Avel·lí Artís i Gener, *Tísner*, Maria Aurèlia Capmany, Jaume Vidal Alcover, Biel Majoral, Margarida Aritzeta, Joana Serra de Gayeta, Maria Teresa Garcia Castanyer... I s'hi afegien col·legues i estudiants de les universitats de Barcelona, València i les Balears, les úniques universitats afins d'aleshores, com també catalanòfils hispànics i estrangers de procedències ben diverses. Assenyalo el cas d'un xinès que coneixia prou bé el català i figurava, lògicament, com una excepció. Recordo que un dia el doctor Badia em va preguntar què em semblava el seu domini de la llengua, i vaig respondre que si més no la pronúncia la trobava de català oriental..., ben oriental. I vam riure.

S'hi unien, per tant, diverses institucions i es feien moltes activitats al marge dels cursos: cançó, ball, teatre, taules rodones, concerts, humor gràfic, esport, platja, escoltisme, excursions, etc. Destacaria les estades de treball i lleure a Mallorca, l'adaptació a la vida quotidiana i el contacte amb el turisme, sobretot alemany, que era del tot extraordinari. També, els balls mallorquins amb la Lourdes i els concerts de Biel Majoral. I, en especial, les excursions per molts llocs —amb el secretari Miquel Melià de guia— al castell de Bellver, Sa Dragonera, Sóller, Sa Calobra, Valldemossa, Torrent de Pareis, les coves d'Artà, els talaiots..., i trobades a la casa de l'Aina a Sencelles, de Joan Veny a Campos i de Biel Majoral a Algaida.

I, encara, diverses visites particulars al pare de l'Aina, Francesc de B. Moll, amb l'humor que m'abellia i l'oportunitat de rebre encara més comentaris sobre les venerables compilacions de fitxes del *Diccionari català-valencià-balear*.

TRES ANÈCDOTES ADIENTS I TAMBÉ MALLORQUINES AMB L'AINA

La primera anècdota, la més breu de les tres, va tenir lloc durant la lectura d'un resum que tenia preparat no recordo sobre què. El que sí recordo és que, a propòsit d'una determinada conducta d'algú, vaig dir que no era «suficientment adequada». I ella, en una pausa immediata, va intervenir comentant-me en veu baixa: «volies dir que no era prou adequada, oi?». De llavors ençà no sols repeteixo aquest *prou* prou sovint i amb tota naturalitat, sinó també amb un record afegit de gratitud. I, fins i tot, rememorant encara que, a vegades, em sorprenien faltes elementals d'algun col·lega —no diré cap nom— que mantenia molta més relació que no pas jo amb l'Aina.

La segona anècdota es va produir l'any 1997, arran d'una insòlita concomitència en la celebració d'un aplec anual de la Sociedad Española de Lingüística, el grup acadèmic amb seu al Consejo Superior de Investigaciones Científicas de Madrid. Cada any aquesta societat celebra una trobada temàtica o general de socis i convidats selectes, un simposi, que s'alterna successivament entre Madrid i una altra ciutat espanyola. Doncs bé, aquell any va coincidir que s'havia escollit Palma de Mallorca com la seu del XXVII Simposio i, ni més ni menys, se m'havia elegit a mi com a president de la Junta Directiva de la societat. Aprofitant ambdues oportunitats, vaig proposar que s'invités l'Aina a oferir una sessió plenària. Sobretot alguns membres de la Junta hi van mostrar desacord. Encara guardo impresa l'opinió particular d'un d'ells: «Yo, la verdad, no creo que sea conveniente. Ni es socia ni ha intervenido en nuestras reuniones ni en la revista; no es conocida (por mí al menos) desde el punto de vista científico, sólo por actuaciones políticas muy divisivas». És a dir, tota una premonició...

En tot cas, l'Aina va acabar presentant una exposició magistral sobre «La planificació lingüística: el cas del català», la primera que no es feia en castellà en la història d'aquesta societat.

La tercera anècdota va tenir lloc durant aquest simposi, en què com a president vaig oferir el discurs protocol·lari d'inauguració a l'Estudi General Lull·lià amb els socis assistents i, en primera fila, amb la directiva i les autoritats invitades. En un lloc preeminent del centre, hi seien l'Aina i Don Francisco Rodríguez Adrados. Amb tota la intenció, vaig repartir el discurs en dues presentacions. La primera, en el mallorquí popular que portava interioritzat després de tants estius a la Porciúncula; i la segona, en castellà, la llengua oficial d'aquesta societat. Una estona després de l'acte, l'Aina se'm va acostar per mostrar-me molt discretament la

seva desaprovació total, perquè calia que hagués utilitzat el català estàndard i prou, el que la resta de la Junta, sense cap dubte, també hauria ignorat del tot. De fet, crec que només ella, i potser algú altre, es va adonar dels detalls.

Malgrat que, com es veu, jo no n'encertava gairebé ni una, és prou evident que tot això confirma la confiança, el respecte i la gran simpatia que vaig compartir amb l'Aina. Sense poder-nos avorrir. I jo aprenent sense parar...

ALGUNS COMENTARIS CONCLUSIUS

Actualment, després dels anys transcorreguts des de la Porciúncula, s'han introduït moltes novetats ambientals i expressives de comunicació sociolingüística. En especial, les anomenades *xarxes socials*, sobretot entre els joves, han provocat un augment cada cop més creixent i espontani de castellanismes, i sobretot d'anglicismes, amb les emoticones com a koiné. Tot, amb una població al·lòctona creixent a causa de les migracions i les relacions socials que no paren d'augmentar.

Sigui com sigui, cal reconèixer que els cursos de la Porciúncula van inaugurar un dels nuclis que posaven en pràctica l'oficialització de la llengua normativa als Països Catalans. Amb la inspiració, sobretot, d'Aina Moll.

RAMON CERDÀ MASSÓ
Universitat de Barcelona

Aina Moll i el servei a la llengua catalana a les Illes Balears

Voldria donar les gràcies, en primer lloc, per haver-me dat l'oportunitat de dir alguns mots en homenatge pòstum a Aina Moll, la meva col·lega i amiga de l'Institut d'Estudis Catalans, companya de tants esdeveniments viscuts conjuntament a favor de la llengua i del país. Em diuen que parli concretament sobre Aina Moll i el servei a la llengua catalana a les Illes Balears. Deixau que en parli també en relació amb la seva coneixença.

Segurament les primeres persones que em parlaren d'Aina Moll i de son pare, Francesc de B. Moll, foren Pep Sans i Teresa Coll, uns mestres d'escola de Palma, lectors incansables de literatura, de tarannà liberal i entusiastes «de la ceba», que vivien en el segon pis de casa meva en un poble des Pla. Corrien els anys cinquanta del segle passat i aquella jove parella de mestres d'escola constituïen un vertader oasi en aquell racó d'una Mallorca nacionalcatòlica, desèrtica culturalment i plena de consciències manllevades. Aina Moll, en aquella època, era ja una jove llicenciada en filosofia i lletres de la branca de filologia romànica, amb premi extraordinari, per la Universitat de Barcelona (UB), que havia participat activament en l'organització del VII Congrés Internacional de Lingüística Romànica, l'any 1953, la primera vegada que es tornava a parlar públicament, de manera solemne, en l'àmbit universitari, sobre la llengua catalana des de la Segona República. N'Aina havia nat un 14 d'agost de 1930 a Ciutadella, d'on provenia son pare. Havia estudiat el batxillerat, amb premi extraordinari, a l'Institut Joan Alcover de Palma. L'estiu de 1953, va fer el primer viatge d'estudi per a la tesi doctoral que projectava sobre el dialecte eivissenc, i començà a col·laborar en els cursos d'estiu d'espanyol de l'Estudi General Lullà organitzats per la UB. Després, va fer classes de català i de francès a l'Escola d'Idiomes i va ser la primera directora d'aquesta entitat. També,

gràcies als contactes de son pare amb diversos catalanòfils estrangers, pogué ampliar estudis de filologia francesa, a la Sorbona i a Estrasburg, i d'alemany, a Frankfurt i a Zuric, i assistí als congressos de Lingüística i Filologia Romàniques a Florència, Estrasburg, Madrid i Nàpols. D'altra banda, de 1954 fins a 1961, treballà en el *Diccionari català-valencià-balear* (DCVB), d'Alcover-Moll, junt amb son pare i Manuel Sanchis Guarner; dirigí, a l'Editorial Moll, les col·leccions literàries «Les Illes d'Or», «Raixa» i «La Balanguera», i la miscel·lània «Cap d'Any», i col·laborà també amb Manuel Sanchis Guarner en la preparació del primer volum de l'*Atlas lingüístico de la península ibérica* (ALPI). Tot això, naturalment, li llevà molt de temps per a preparar la tesi doctoral i només pogué publicar a la *Revista de Filología Española* un conegut article sobre el tema de la tesi, amb el títol «Sufijos nominales y adjetivales en ibicenco», el 1957. És, podríem dir, la primera etapa de la vida d'Aina Moll, dedicada bàsicament a l'estudi i a la recerca. Com digué Joan Veny, «la vocació de lingüista va sorgir quasi per contagi familiar». Ella mateixa ho conta en unes notes biogràfiques preparades arran del seu ingrés a la Secció Filològica (SF) el 22 de novembre de 1993:

El meu pare, Francesc de B. Moll, dedicà la seva vida a la redacció i edició del *Diccionari català-valencià-balear* (conegut també com a «Alcover-Moll») i a activitats de promoció de la llengua i la cultura catalanes, per mitjà de l'Editorial Moll i d'una intensa activitat docent, investigadora i de divulgació en entitats diverses. Tota la seva nombrosa família —vuit infants— estigué sempre molt vinculada a les peripècies de l'obra del *Diccionari* i tingué ocasió d'entrar en contacte amb importants lingüistes catalans i estrangers i amb tota la resistència cultural catalana de l'època franquista. Això influí, sens dubte, en la meua vocació, fins al punt de convertir-me en col·laboradora del meu pare en totes les seves activitats.

En aquella època, n'Aina i jo encara no ens coneixíem. Ella navegava entre llibres i congressos, i un servidor, quinze anys més jove, feia la primera comunió, cursava el batxillerat a La Salle de Palma i llatinejava alguns anys al Seminari Conciliar de Sant Pere d'aquesta ciutat.

Durant els anys seixanta i setanta, Aina Moll es lliurà en cos i ànima a la tasca catalanista a les Illes Balears. De fet, no hi ha cap activitat reivindicativa de la llengua catalana en què ella no hi fos present d'una manera activa. El 1959, Manuel Sanchis Guarner deixà les tasques en relació amb el DCVB a l'Editorial Moll i tornà a València. És així que n'Aina compartiria la feina docent com a professora de francès a l'Institut femení Joan Alcover amb la tasca filològica i d'edició a l'Editorial Moll. El 1961, Aina Moll guanyà per oposició la càtedra de francès d'aquest Institut. En acabar la publicació del DCVB, el 1962, i gràcies a la incorporació de Josep M. Llompart a l'Editorial, pogué reorientar la feina cap a l'ensenyament i

l'elaboració de llibres de text de francès. A l'Institut, a més de fer classes de francès, ocupà diversos càrrecs: cap d'estudis, membre de tribunal d'oposicions, entre d'altres, i el curs 1960-1961 començà a fer uns cursos de català que, per la informació que en tenim, van ser pioners en aquells anys. Fora de l'Institut, participava en tertúlies literàries, en les trobades dels Amics de les Lletres, en accions organitzades per les secretaries del *Diccionari* —coordinades per Joan Ballester Canals— i fou també cofundadora de l'Obra Cultural Balear (OCB), junt amb el seu pare i d'altres personatges.

Els primers anys de la dècada dels seixanta, un servidor navegava entre sacs de ciment, planxes d'uralita, rajoles, bigues i revoltons, i havia d'ensumar, per força, pols de fàbrica, fins que, a partir de 1964, fugint de la pesta, després dels estudis de preuniversitari, vaig emigrar a Barcelona, on vaig cursar la carrera de filosofia i lletres, subespecialitat de filologia romànica hispànica. És probable que durant aquesta dècada coincidíssem en alguna banda, amb n'Aina, però no ho podria assegurar.

En la dècada dels setanta, Aina Moll fou professora durant un curs de l'assignatura de lingüística romànica a la Universitat de les Illes Balears (UIB). El 1975, Aina Moll entrà en el Grup Català de Sociolingüística i, el 1977, participà en el Congrés de Cultura Catalana, que, sens dubte, representà una sacada profunda en la consciència identitària dels catalanoparlants. Hi hagué, també, en aquells anys de transició democràtica, la Campanya per a l'Ús Oficial del Català. Un dels estalons va ser-ne Aina Moll. D'altra banda, s'inaugurà, al periòdic *La Última Hora* una secció setmanal titulada «La columna de foc», com a suport de l'esmentada campanya. No podem oblidar tampoc la feina duita a terme en la Comissió per a l'Ensenyament i Normalització del Català (CENC), promoguda per l'OCB. D'aquests anys daten, així mateix, les activitats de la Comissió de Traspassos Estat - Consell General Interinsular (1978) i la Comissió Assessora de Cultura del Consell General Interinsular (1977-1980), en què participà també la nostra homenatjada. Aina Moll va ser alhora la coordinadora dels cursos d'estiu de català a Mallorca, vinculats a la càtedra Ramon Llull, durant els primers anys de funcionament (1978-1980), i va ser secretària general del Comitè Organitzador del XVI Congrés Internacional de Lingüística i Filologia Romàniques a Palma, el 1980, presidit per Antoni M. Badia i Margarit i organitzat a l'empara de la càtedra Ramon Llull. És just recordar també, com ja ha mostrat Isidor Marí, que Aina Moll sempre defensà com a model de llengua el normatiu composicional de l'IEC «per a la configuració d'una varietat comuna alhora unitària i inclusiva en relació amb les varietats diatòpiques de la nostra llengua», de la mateixa manera que «defensava que només l'oficialitat del català a tot l'Estat, al costat del castellà, podia oferir garanties d'avançar cap a la igualtat».

Va ser segurament a principis d'aquesta dècada quan vaig començar a tractar Aina Moll. Coincidírem en la delegació de la Facultat de Lletres de la Universitat,

a Son Malferit, on Aina Moll impartí com ja hem dit, durant un curs, l'assignatura de filologia romànica, i també a l'OCB i, segurament, a d'altres bandes que ara no tenc a ment.

El 1980, començà una nova etapa quan fou designada per a fer-se càrrec de la Direcció General de Política Lingüística de la Generalitat de Catalunya, càrrec que exerciria fins al 1988. Durant aquests anys, s'aprovà la Llei de normalització lingüística de Catalunya (1983) i es dugueren a terme una sèrie de realitzacions administratives i culturals d'envergadura, com és ara el *Nomenclàtor oficial de toponímia major de Catalunya*, el Servei de Normalització Lingüística, el Servei d'Assessorament Lingüístic o la creació de l'Institut de Sociolingüística, entre d'altres. Recordem, però, que també els enemics de la normalització de la llengua tragueren el *Manifesto* i que hi hagué la reacció per part de l'Administració en forma de la campanya de la Norma amb el lema «El català, cosa de tots». Vengué després la creació de la xarxa territorial de serveis lingüístics, el Consorci per a la Normalització Lingüística i la Junta Permanent de Català, la campanya del «Digui-digui», els cursos de català administratiu, la creació del butlletí *Llengua i Administració*, les campanyes de català als mitjans de comunicació i els productes audiovisuals i un llarg etcètera. No és mester dir que moltes d'aquestes realitzacions foren tengudes en compte com a model per part de l'Administració autonòmica insular. No podem oblidar tampoc el paper que n'Aina tingué en el II Congrés Internacional de la Llengua Catalana, l'any 1986.

El 1988, Aina Moll tornà a Mallorca, reprengué la tasca docent a l'Institut Joan Alcover i la col·laboració en l'OCB, i participà, entre d'altres activitats, en un programa televisiu de caire didàctic, embrió del llibre *La nostra llengua* (1990). A finals de 1989, en virtut de l'Acord Institucional per a la Campanya de Normalització Lingüística entre el Govern Balear, els consells insulars i l'Ajuntament de Palma, va ser nomenada coordinadora de la Campanya de Normalització Lingüística a les Illes Balears. Aquí, a través d'articles i programes radiofònics i televisius, etc., dugué a terme una activitat incessant per mitjà de l'oficina de la Campanya, tot atenent les consultes a través de la «Línia directa amb la Campanya de Normalització Lingüística» (1991-1998). Damià Pons i Pons, durant el seu mandat com a conseller d'Educació i Cultura, en diria: «per la seva durada de set anys i mig, entre el juny de 1991 i el novembre de 1998, ha estat l'esforç més constant de divulgació sobre la llengua catalana i la normalització del seu ús fet a la premsa de les Balears». Aquests articles sortirien republicats en el marc de l'Any Francesc de Borja Moll (2002-2003) en forma de diversos opuscles en una edició a càrrec d'Antoni Ignasi Alomar, autor també d'una gran part dels textos. El 1989, Aina Moll fou guardonada amb la Creu de Sant Jordi. Seria un dels primers actes de reconeixement de la seva tasca.

Durant la dècada dels noranta —el 1993—, ingressà a la SF de l'IEC. Crec que és just dir que fou notable la defensa que va fer n'Aina del nou *Diccionari de la llen-*

gua catalana de l'Institut. D'altra banda, la seva activitat a la SF estigué dedicada a l'estudi del lèxic, sobretot illenc, i, en general, als temes relacionats amb les Illes Balears. Intervingué també en les Jornades de la Secció Filològica de l'IEC a Mallorca, el 1996, amb una comunicació sobre «El paper de les institucions públiques en la normalització lingüística», i en les de 2002, amb una comunicació sobre «Francesc de B. Moll i la normativa». Els darrers anys de la seva vida activa, Aina Moll participà també en les sessions de feina del *Nomenclàtor toponímic de les Illes Balears* (NOTIB), en el marc de la Comissió Tecnicolingüística de les Illes Balears (CTAL) de la UIB; el 2001 presentà una biografia dedicada a la figura de son pare i participà en els homenatges a Antoni Badia i Joan Coromines dels anys 2003 i 2005, respectivament. L'any següent, el 2006, en la commemoració del centenari del Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana, Aina Moll dissertà sobre el títol «Mossèn Alcover, de la Lletra de Convit als preparatius del Congrés de 1906». Els darrers anys de la seva vida, Aina Moll pogué veure reconeguda la seva feina. El 1997, li fou concedit el Premi Ramon Llull del Govern de les Illes Balears. El 2008, la Generalitat li atorgà un dels premis Pompeu Fabra; i la vila de Sencelles, on residí una partida d'anys, li reté un homenatge promogut per l'OCB. El 2010, l'IEC li dedicà també un homenatge en el seu vuitantè aniversari, el Col·legi Eugeni López adoptà la nova denominació d'Escola Aina Moll i Marquès i el Govern de les Illes Balears li dedicà la Medalla al mèrit. Finalment, la Universitat Oberta de Catalunya la investí doctora *honoris causa* (2012).

Acabaré amb les paraules que vaig pronunciar en ocasió de l'homenatge que li va fer l'OCB, durant el mandat infaust del president Bauzá:

Des dels anys setanta he pogut ser testimoni de les qualitats d'Aina Moll, sobretot arran de l'ingrés a la Secció Filològica de l'IEC i de la seva presència activa en les tasques de la Comissió Tècnica d'Assessorament Lingüístic (CTAL) de la UIB de la qual feim part tots dos. Què n'admir de la seva personalitat? En destacaria quatre aspectes: la seva tenacitat, la independència de criteri, la voluntat d'estratègia didàctica i el camí de la persuasió en l'assoliment dels objectius. Tals virtuts, en els difícils temps que passam, són, crec, un exemple a seguir per a poder-nos encarar amb eficàcia contra les disposicions emanades d'un Govern que, curiosament, diu, per una banda, que pretén donar llibertat d'elecció de llengua, però que, a la pràctica, incompleix flagrantment la Llei de normalització lingüística, tal com ha denunciat fa poc temps el Consell d'Europa en un informe que hauria de ser conegut de tothom. Havent arribat aquí, crec que és molt just que agraïm a Aina Moll i, amb ella, als milers d'ensenyants que han aconseguit a través de la immersió lingüística que els objectius de la Llei de normalització lingüística de 1986, aprovada per unanimitat, hagin anat per bon camí en l'assoliment dels seus objectius. De cara al futur tots haurem de maldar perquè la feina feta no es tudi. És important que anem units, que siem solidaris i, sobretot, que donem informació a tants de conterrànies nostres sobre els in-

compliments, nombrosos, de la Llei. Tenacitat, independència de criteri, esperit didàctic, persuasió. Només així ens en sortirem. Sabem que ens acusaran de no sé quantes coses, però hem de tenir clars els nostres objectius. Ja ho sabeu per experiència. Parlen de bilingüisme, però això només val per als catalano-parlants; s'omplen la boca de la igualtat a assolir entre les dues llengües oficials, però no volen que l'única llengua pròpia d'aquesta terra sigui un requisit per a poder ocupar un lloc de treball a l'Administració. I, a més, es planyen que ens queixem. Pretenen en definitiva manipular barroerament la qüestió de la llengua, i amb ella la realitat, l'objectivitat. Ens claven punyalada i perquè hem dit «Ai!», diuen que els insultam. Ens amputen la cama i ens la retornen i pretenen que els donem les gràcies per la torna. No ens deixem enganar. Que cadascú dins la mesura de les seves atribucions, responsabilitats i possibilitats denunciï els atacs contra la nostra identitat. Que cadascú tengui en compte que aquest no és solament un atac contra la identitat dels catalans, sinó també contra el mallorquí de tota la vida i els mallorquins. És absolutament bàsic que això ho facem veure també no solament als convençuts, sinó també a tanta gent desorientada i desanimada. No volem ser ciutadans de segona en la nostra pròpia terra. Tanmateix, amigues i amics, sabem que un dia escamparà. Resistirem quaranta anys de la llarga nit del franquisme i resistirem també aquesta tempesta. Gràcies, salut i molts d'anys, estimada Aina Moll.

JOAN MIRALLES I MONSERRAT
Secció Filològica

Sessió en memòria d'Aina Moll i Marquès (1930-2019)

Aquesta obra recull les col·laboracions de diversos col·legues d'Aina Moll, que li reten homenatge i en destaquen la dimensió humana, científica, docent i política. S'hi subratllen la seva cordialitat i tendresa en l'àmbit familiar; la seva sòlida formació de romanista, amb estudis seriosos de dialectologia i sociolingüística, i sempre relacionada amb els col·legues més destacats del moment; la seva excel·lència com a docent de francès, completada amb classes voluntàries de català als alumnes de batxillerat, que sembraven adhesions a la llengua; la seva activitat com a membre de l'IEC, amb una fidelitat absoluta a aquesta institució; el seu tarannà dialogant, malgrat que, quan calia, esgrimia el seu nervi de polemista, i, finalment, el seu paper com a dona de govern, que va portar la nau de Política Lingüística de la Generalitat de Catalunya per senderes de progrés. Un record emotiu a una inoblidable «donassa de la llengua».

Fundació "la Caixa"

9 788499 656489